

CENTRUM PRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Łukasz Malinowski

Z czystej ciekawości
Program nauczania filozofii
dla IV etapu edukacyjnego
Zakres rozszerzony

"Z czystej ciekawości"
Program nauczania filozofii
dla IV etapu edukacyjnego

poziom rozszerzony

Łukasz Malinowski

Spis treści

I Wstęp	3
II. Ogólna charakterystyka programu	5
III Cele kształcenia i wychowania	12
IV Treści nauczania	15
V Procedury osiągnięcia celów	51
VI Przewidywane osiągnięcia uczniów	54
VII Kryteria oceny i metod sprawdzania osiągnięć	56
VIII Uwagi końcowe	58
IX Załączniki	59
X Bibliografia	70

I Wstęp

Filozofia jest dziedziną wiedzy zarówno piękną, jak i niezwykle trudną. W swych założeniach skupia w sobie wszystkie dziedziny wiedzy, jest nauką o naukach, a precyzyjniej - o umiłowaniu nauki. Jawi się z jednej strony jako orędowniczka pewnej postawy życiowej, z drugiej jako nauka o metodzie naukowej.

Te pierwsze zarysy filozofii - począwszy od Parmenidesa, którego słynne rozważania o nieruchomym bycie plasują się u zarania tego, co nazywamy współcześnie filozofią (choć zapewne Parmenides nie wiedział jeszcze, że jest filozofem) stają się początkiem bardzo długiej historii myśli, która dziś już jako odrębna dziedzina nauki, posiada niezwykle bogaty dorobek treści, metod i pojęć.

Nauczając filozofii należy pamiętać o pierwszej pobudce, która pchnęła ludzkość w kierunku rozważań nad naturą świata i człowieka - ciekawości i umiłowaniu wiedzy. Współczesny przebogaty materiał filozoficzny może skłaniać nas do myślenia o filozofii jako o ponad dwóch tysiącleciach postaci, tekstów i sporów, których trzeba się nauczyć na pamięć, aby zostać filozofem. Nie jest to prawdą, gdyż u swych źródeł filozofia przysługuje każdemu i każdy może się nią zajmować. Przemierzający ulice Aten Sokrates rozmawia z każdym, aby w każdym budzić filozofa.

Poniższy program stara się zaprezentować materiał z dziedziny filozofii w taki sposób, by zadośćuczynić konieczności pogodzenia wymogu zdobycia konkretnej wiedzy z możliwością ukazania wartości, jaką niesie ze sobą filozofia. Z pokazaniem, że ta podstawowa ludzka cecha jaką jest ciekawość znajduje doskonale wsparcie w filozofii, a poszukiwanie odpowiedzi na fundamentalne pytania jest samo w sobie piękne i wartościowe.

Nauka filozofii w IV etapie edukacyjnym doskonale współgra z rozwojową stroną wychowania młodego człowieka. To właśnie w tym okresie młodzież zadaje sobie (i innym - w tym także nauczycielom) najbardziej fundamentalne pytania dotyczące sensu życia, celu i budowy świata, powołania człowieka, jego dobrej i złej strony, powinności moralnych i sensu twórczości. Wszystkie te pytania są osią filozofii i dlatego nauka filozofii na tym etapie edukacyjnym może przynieść największe korzyści intelektualne i rozwojowe dla młodych ludzi. Aby jednak wykorzystać w pełni ten potencjał, należy pamiętać, by nauczać filozofii w oparciu o

ciekawość uczniów, wspomagając ich historią filozofii, lecz nie czyniąc z nauczania suchego wykładu z historii idei. Wsparciem dla takiego otwartego sposobu nauczania filozofii ma być poniższy program.

W pierwszej kolejności zostanie przedstawiona ogólna charakterystyka programu, gdzie wskażę jego najważniejsze założenia, rozważę specyfikę nauczania filozofii oraz przedstawię zgodność programu z podstawą programową.

W dalszej części programu zostaną przedstawione cele kształcenia - zarysowane zarówno na poziomie ogólnym, jak i wymienione jako szczegółowe cele kształcenia.

Następnie zostanie przedstawiony program nauczania z rozpisaniem na konkretne treści nauczania. Część ta jest w istocie centralnym punktem programu, przedstawiającym w sposób najbardziej dokładny i precyzyjny konkretne realizacje treści w kolejnych blokach tematycznych.

Wreszcie program prezentuje procedury osiągnięcia celów, wskazując które z nich są według autora programu najkorzystniejsze w procesie nauczania filozofii. Procedury te zostały pokrótce omówione ze wskazaniem na ich zalety oraz możliwe pułapki, na które należy zwrócić uwagę.

Następnie przedstawione są przewidywane osiągnięcia uczniów uwzględniające wymagania zawarte w podstawie programowej, jak też umiejętności natury ogólniejszej, które są konieczne, aby móc mówić o rzetelnym zrealizowaniu programu nauczania filozofii.

W dalszej części zostały zaprezentowane kryteria oceny i sposoby sprawdzania osiągnięć uczniów. Wskazane w tej części zostały wymagania, które musi spełnić uczeń, aby otrzymać konkretną ocenę, jak też procedury sprawdzania umiejętności ucznia, pracy na lekcji oraz ewentualnej poprawy oceny.

Program kończy się przedstawieniem pomocy dydaktycznych, które mogą stanowić ułatwienie dla nauczyciela, jak też przedstawieniem podstawy programowej dla filozofii, aby nauczyciel w każdej chwili mógł odwołać się do niej i sprawdzić realizację materiału z etapem nauczania.

II Ogólna charakterystyka programu

Program ma charakter modułowy i został opracowany wedle trójdzielonego pomysłu podziału na kolejne bloki, nazwane tu: Metoda, Świat i Człowiek. Taka konstrukcja programu wychodzi naprzeciw z jednej strony bardzo obszernym wskazaniom zawartym w Podstawie Programowej, a z drugiej chęci przedstawienia uczniom takiego sposobu nauki i refleksji nad treściami filozoficznymi, aby lekcje filozofii nie stanowiły po prostu kolejnego bloku materiału do opanowania, lecz ukazywały wyjątkowość i piękno tej dyscypliny.

W następnym rozdziale został szczegółowo przedstawiony opis tych trzech bloków i sposób realizacji programu.

1. Odniesienie do podstawy programowej

Program spełnia wymagania zawarte w Podstawie Programowej¹ zarówno w zakresie:

A) celów kształcenia ogólnego tj.

- Przystwojenia przez uczniów podstawowego zasobu wiadomości na temat faktów, zasad, teorii i praktyki, pojęć oraz argumentów filozoficznych;
- Zdobycia przez uczniów umiejętności wykorzystywania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów;
- Kształtowania umiejętności logicznej argumentacji
- Kształtowania u uczniów postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie,

---

¹ Dz.U. z 2009 r. nr 4; poz. 17,ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Podstawa Programowa dla IV etapu edukacyjnego z filozofii znajduje się w Załączniku nr 1.

Oraz:

B) umiejętności tj.

- Myślenia naukowego – umiejętności formułowania wniosków na podstawie wiadomości bądź tekstów filozoficznych i szerzej rozumianych tekstów kultury;
- Wykorzystywania zawartych w nich informacji w celu wsparcia argumentacji;
- Umiejętności komunikowania się;
- Umiejętności tworzenia wypowiedzi - zarówno na poziomie dyskusji, jak też w formie pisemnej prezentacji argumentów
- Umiejętności dokonywania analizy tekstów filozoficznych i tekstów kultury pod kątem filozoficznym, umiejętności wydobycia argumentów, rekonstrukcji też zawartych w tekstach i sformułowania wniosków

Program uwzględnia i w pełni realizuje nową Podstawę Programową zarówno pod względem doboru materiału, treści nauczania, jak też przewidywanych osiągnięć uczniów².

2. Adresat programu

Ważnym pytaniem przy tworzeniu programu i wprowadzaniu go w praktykę dydaktyczną jest pytanie o adresata. Dla kogo tworzony jest program?

Z jednej strony odpowiedź wydaje się oczywista - bezpośrednio dla nauczycieli, a za ich pośrednictwem dla uczniów. Jednocześnie jednak każda szkoła, każdy nauczyciel i każda grupa uczniów posiada swoją specyfikę, preferencje sposobów nauki i zainteresowań. Ta różnorodność może być zarówno utrudnieniem, jak i posłużyć za wsparcie dla realizacji programu. Program ten stara się wskazać takie

---

² Por. Załącznik nr 1;

możliwości wykorzystania potencjału różnorodności, aby stały się one pomocą w jego realizacji.

Wskazaniem dla takiego podejścia do realizacji programu jest zarówno sugestia zawarta w podstawie programowej, pozostawiająca nauczycielowi dowolność w formie realizacji podstawy programowej, jak też charakter przedmiotu jakim jest filozofia, będąca dziedziną wiedzy niezwykle otwartą, a swój fundament opierająca na ludzkiej ciekawości.

Pytanie o adresata jest tu więc wskazówką i przypomnieniem dla nauczyciela, by program ten zawsze starał się dostosować przede wszystkim do uczniów, tak żeby móc w pełni zrealizować główny cel tego programu - pokazania piękna dziedziny jaką jest filozofia i wskazania sposobów wykorzystania jej metod w praktyce. Nauczyciel zawsze powinien pamiętać, aby w ramach pracy z danym programem nie stosował go przeciw uczniom, lecz dla nich. Podane niżej ogólne i szczegółowe cele nauczania są wskazaniem, ale nie nakazem. W załączniku pierwszym znajduje się podstawa programowa, która określa zakres tego, co konieczne. Pozostałe elementy leżą w gestii nauczyciela, a poniższy program ma pokazać, jak można w twórczy sposób przedstawić zagadnienia filozoficzne.

Korzystający z programu nauczyciel powinien zatem zawsze pamiętać, że adresatem jego działań ma być uczeń, a program jest tu tylko narzędziem, który w razie potrzeb może być stosunkowo dowolnie modyfikowany (oczywiście w ramach sprecyzowanych przez podstawę programową).

3. Specyfika przedmiotu filozofia

Filozofia jest dziedziną wiedzy niezwykle bogatą w swym dorobku, a jednocześnie w procesie edukacji szkolnej dość często pomijaną, nawet w tak skromnym zakresie, jaki jest zawarty w wymaganiach sformułowanych w podstawie programowej z historii bądź języka polskiego.

Z praktyki edukacyjnej oraz rozmów z innymi osobami uczącymi filozofii bądź etyki zauważyłem, że uczniowie kończący gimnazjum i rozpoczynający naukę w liceum słyszeli przeważnie o Platonie i Arystotelesie oraz potrafili wymienić kilku myślicieli oświeceniowych, lecz na tym ich wiedza z zakresu filozofii się kończyła.

Oznacza to w praktyce, że nauka filozofii w liceum jest w istocie nauką od początku, zarówno ze względu na treści, jak też wysoki poziom abstrakcji oraz specyfikę języka filozoficznego. Niezwykle istotne jest, aby proces nauczania filozofii nie przekształcił się w wykład wiedzy - całkowicie nowej, hermetycznej dla uczniów, a przez to niezrozumiałej i w konsekwencji nieinteresującej.

Z drugiej strony wskazania podstawy programowej są niezwykle obszerne, co wymaga od nauczyciela umiejętności pogodzenia konieczności przekazania konkretnych treści z formą dla uczniów ciekawą i pozwalającą przedstawić filozofię w jej pięknie i możliwościach jakie ze sobą niesie. Program ten ma być pomocą w pogodzeniu tych dwóch potrzeb.

4. Koncepcja programu

Koncepcja programu opiera się na trójpodziale problemowym filozofii. Pierwszy blok, nazwany Metodą, prezentuje filozofię od strony narzędzi, jakimi posługuje się w opisie i interpretacji rzeczywistości. Rozpoczęcie zajęć od tego bloku pozwoli wprowadzić uczniów w pojęcia i sposób argumentacji i analizy filozoficznej. Blok ten w pewnym sensie stanowi też wprowadzenie dla dwóch pozostałych, sygnalizując pewne zagadnienia, lecz nie rozwijając ich w pełni. Taki tryb pracy ułatwi uczniom wejście w pozostałe dwa bloki - zaznajomieni z terminologią i zarysem problemów, nie będą odczuwali dyskomfortu z powodu poznawania ciągle nowych treści, lecz uzyskawszy w pierwszym bloku zarys czasowy i pojęciowy programu, będą w stanie głębiej wejść w konkretne zagadnienia zawarte w bloku drugim (Świat) i trzecim (Człowiek). Blok poświęcony metodzie pozwala też wprowadzić od razu podstawowe zagadnienia z dziedziny logiki.

Drugi blok, zatytułowany Świat, przedstawia koncepcje filozoficzne dotyczące opisu i budowy świata, sposobów jego poznania, refleksji nad pojęciami bytu, materii, idei czy substancji. Blok ten uwzględnia zarówno refleksję czysto filozoficzną, jak też dokonania innych dziedzin nauki, które znacząco wpłynęły na rozwój również filozofii (prace Mikołaja Kopernika na myśl Giordana Bruna, Izaaka Newtona na Johna Locke'a czy Alberta Einsteina na ontologię współczesną). Dział ten umożliwia wprowadzenie pojęć z zakresu ontologii, epistemologii, jak też estetyki.

Trzeci blok wreszcie, zatytułowany Człowiek, ma w założeniu prześledzić rozwój myśli filozoficznej dotyczącej fundamentalnego pytania: Kim jest człowiek? Tak sformułowany blok, pozwoli dokładnie pokazać złożoność tego pytania, liczne zagadnienia z nim związane (pojęcie równości, tolerancji, podmiotowości, duszy, świadomości czy umysłu). Blok ten umożliwi także wprowadzenie kategorii etyki jako istotnej gałęzi filozofii i refleksję nad zarówno dawnymi, jak też współczesnymi koncepcjami i problemami etycznymi.

Podstawa programowa poza wskazaniem wymagań z zakresu historii filozofii, wskazuje też konieczność zapoznania uczniów z różnymi dziedzinami w ramach samej filozofii - logiki, ontologii, epistemologii, etyki i estetyki. Budowa modułowa programu pozwala w sposób spójny, a jednocześnie stopniowy zapoznawać uczniów z tymi dziedzinami wiedzy filozoficznej, w ramach pracy w konkretnych modułach. I tak jak już to zostało wspomniane, blok pierwszy dotyczący Metody, zakłada wprowadzenie elementów logiki, epistemologii i ontologii, blok drugi skupia się na problemach epistemologicznych, ontologicznych i estetycznych, zaś blok trzeci pogłębia je wszystkie, wzbogacając o aspekt etyczny.

5. Krytyczna analiza tekstu

Niezwykle ważnym elementem nauczania filozofii w ogóle, a w IV etapie edukacyjnym w szczególności (ze względu na przygotowanie do matury oraz wymagania egzaminu dojrzałości), jest umiejętność krytycznej analizy tekstu. Nacisk na ten aspekt nauki kładziony jest w podstawie programowej zarówno w samym odniesieniu do filozofii, jak też do innych przedmiotów (język polski, historia, WOS, etyka) i wcześniejszych etapów edukacyjnych.

Analizując wymagania egzaminacyjne widać wyraźnie, że ta umiejętność jest bardzo dokładnie podczas egzaminu maturalnego sprawdzana, a jednocześnie uczniowie mają z nią największe trudności. To, co znajduje się w podstawie programowej dla filozofii - nacisk na umiejętność odróżniania tezy od hipotezy, opinii od faktu, umiejętność krytycznego ustosunkowania się do danego tekstu, przytoczenia jego argumentów oraz zaproponowania kontrargumentów - to niezwykle istotne aspekty procesu nauki, zarówno dla filozofii, jak i innych dziedzin nauki.

Jednocześnie trudno znaleźć przedmiot, który byłby bardziej "przyjazny" i w większym stopniu sprzyjał wykształcaniu tych umiejętności niż filozofia. W związku z tym program ten kładzie bardzo duży nacisk na taką metodę pracy, która ukierunkowana jest właśnie na krytyczną analizę tekstu. Zakres wiedzy i treści mają tu być tylko pomocą w prowadzonych analizach. Konieczną pomocą, ale nie będącą jako wiedza celem samym w sobie, lecz służącą precyzyjnemu formułowaniu myśli i prezentowaniu ich - zarówno w formie pisemnej, jak i ustnej wypowiedzi.

Kładąc nacisk na rozwój umiejętności krytycznej analizy tekstu (zarówno filozoficznego, jak i innych tekstów kultury - włącznie z filmem i innymi sztukami wizualnymi), należy zastanowić się nad formą realizacji i doskonalenia tej umiejętności. Pokładanie nadziei, że uczniowie rzetelnie i z pasją zabiorą się do krytycznej analizy *Metafizyki* Arystotelesa może okazać się płonne. Program ten proponuje pogodzenie poznawania treści filozoficznych z ich jednoczesnym wykorzystaniem w praktyce w odniesieniu do współczesnych zjawisk kultury.

Doskonałą i wypróbowaną w praktyce metodą jest dokonywanie analizy wydarzeń bieżących - oczywiście dobranych w taki sposób, aby odpowiadały w danym momencie odpowiedniemu etapowi realizacji programu.

Przykładem zastosowania takiej metody pracy niech będzie analiza artykułu z gazety bądź materiału z wiadomości telewizyjnych. Można dokonać analizy spójności logicznej danego tekstu, posługując się rachunkiem zdań. Można rozważać kwestie ontologiczne i epistemologiczne w nawiązaniu do odkryć fizyków cząstek elementarnych (jest to doskonałe wsparcie dla omawiania tematu dotyczącego koncepcji atomistycznych), można też zastanawiać się nad platońską koncepcją sztuki w odniesieniu do sztuki współczesnej. Jest to tylko kilka wybranych przykładów. Poniżej znajdują się konkretne przykłady możliwych zestawień i pomysłów interpretacyjnych. Niezwykle jednak ważne jest, aby nauczyciel potrafił sam podejmować decyzje o doborze materiałów i sposobu omawiania konkretnych przykładów. Taki sposób pracy na lekcjach filozofii wydaje mi się najbardziej korzystny dla osiągnięcia głównych celów nauczania filozofii - pozwoli łatwo wchłonąć konieczną wiedzę, ukáže filozofię jako dziedzinę wiedzy niezwykle współczesną i ujawni metody patrzenia na rzeczywistość, które są twórcze i pozwalają krytycznie i świadomie odnosić się do otaczającego świata.

6. Realizacja programu

Program ten, zaplanowany dla IV etapu edukacyjnego na 240 godzin dydaktycznych w cyklu trzech lat, z jednej strony ma umożliwić realizację obszernie sformułowanych wymagań podstawy programowej, z drugiej ma umożliwić zapoznanie uczniów z dziedziną jaką jest filozofia w sposób ciekawy i twórczy. Należy bowiem pamiętać, że zakres wiedzy, który uczniowie mają poznać w toku tych zajęć jest zarówno obszerny, jak też dla uczniów w przeważającej większości nowy.

Program ten stara się zadbać o to, by zajęcia z filozofii nie przerodziły się w wykład z historii filozofii. Ma to umożliwić zarówno jego modułowa budowa, jak i nawiązanie do współczesnych, znanych uczniom problemów, aby umożliwić zakotwiczenie nabywanej wiedzy w ich doświadczeniach . Taka propozycja uatrakcyjni treści nauczania oraz pozostawi nauczycielowi możliwie największą dowolność w dopasowaniu programu do potrzeb i możliwości uczniów.

III Cele edukacyjne programu

Przy tworzeniu programu nauczania filozofii niezwykle ważne było pogodzenie obszernego (i dla uczniów całkiem nowego) materiału zawartego we wskazaniach podstawy programowej z atrakcyjną formą i nauką sposobów jej wykorzystania. Poniżej znajdują się cele ogólne i szczegółowe nauczania filozofii w IV etapie edukacyjnym.

1. Cele ogólne

- **Stopniowe wprowadzanie uczniów w świat filozofii;**
- **Zachęta do poszukiwania, odkrywania oraz analizowania otaczającego świata;**
- **Zachęta do „filozofowania”** – ukazywanie piękna dziedziny, jaką jest filozofia, jej możliwości poznawczych i interpretacyjnych;
- **Formowanie człowieka świadomego** - odważnego intelektualnie, odpowiedzialnego i gotowego do zmierzenia się z wyzwaniem współczesnego świata.
- **Kształtowanie postawy refleksyjnej** a zarazem krytycznej wobec omawianych zagadnień dotyczących świata i człowieka jako osoby, żyjącej w określonym środowisku naturalnym, obszarze kulturowym itp.

2. Cele szczegółowe

Wiedza:

- Usystematyzowana wiedza dotycząca przedmiotu, celu i zakresu filozofii, jako dziedziny wiedzy;

- Wiedza na temat systemów filozoficznych wynikających z poszczególnych koncepcji i szkół filozoficznych;
- Wiedza dotycząca logiki i sposobów jej zastosowania;
- Wiedza na temat sposobów filozoficznego opisu świata - epistemologii
- Wiedza na temat kategorii poznawczych odnoszących się zarówno do ontologii, jak też estetyki
- Wiedza na temat ogólnych problemów moralnych występujących w najbliższym otoczeniu, jak i w całym świecie, w tym niebezpieczeństw i zagrożeń cywilizacyjnych dotyczących człowieka oraz jego środowiska w różnych aspektach (rodzina, kultura, przyroda itp.);

Umiejętności:

- Umiejętność wskazywania poszczególnych koncepcji filozoficznych i powiązania ich z epoką i myślicielami;
- Umiejętność identyfikowania pojęć z zakresu logiki, epistemologii, ontologii, estetyki i etyki;
- Umiejętność argumentacji - zarówno pisemnej, jak i ustnej;
- Umiejętność nazywania pojęć i posługiwania się nimi we właściwych kontekstach (np. sprawiedliwość, utilitaryzm, determinizm, fatalizm, imperatyw moralny, relatywizm moralny, indyferentyzm, dzielność etyczna, sumienie itp.) z uwzględnieniem właściwych systemów i koncepcji etycznych; identyfikacja ich autorów oraz umiejscowienie w odpowiedniej epoce kulturowej;
- Umiejętność krytycznej analizy np. tekstu filozoficznego, innego tekstu kultury, wypowiedzi, poglądu, postawy.
- Umiejętność kulturalnego dyskusowania – wyrażania własnego zdania z użyciem logicznej przemyślanej argumentacji oraz słuchania wypowiedzi koleżanek i kolegów;
- Umiejętność tworzenia wypowiedzi na tematy abstrakcyjne związane z kategoriami filozoficznymi;

- Umiejętność formułowania zasadnych pytań w odniesieniu do tekstów filozoficznych jak też innych tekstów kultury;
- Umiejętność rozpoznawania powinności moralnych;
- Umiejętność precyzyjnego posługiwania się pojęciami filozoficznymi;
- Umiejętność odróżniania tez od hipotez, informacji od opinii, przesłanek od wniosków
- Umiejętność umiejscowienia tekstu bądź koncepcji filozoficznej w odpowiedniej epoce oraz kontekście historyczno-kulturowym;
- Umiejętność zestawienia tekstu z innymi źródłami - innymi koncepcjami filozoficznymi czy innymi tekstami kultury;
- Umiejętność formułowania tekstu polemicznego wobec tekstu wyjściowego, przy użyciu odpowiednich pojęć i argumentów;
- Umiejętność szerokiego dostrzeżenia problematyki filozoficznej w innych tekstach kultury;

IV Treści nauczania

Poniżej przedstawiona jest tabela treści nauczania z rozpisaniem na kolejne moduły: Metoda, Świat, Człowiek. Propozycja poniższa, rozpisana na kolejne 240 godzin zajęć, uwzględnia całość zagadnień wyznaczonych przez podstawę programową. Jednocześnie nauczyciel powinien pamiętać, że jest to propozycja, która może ulegać modyfikacjom, zależnie od potrzeb i zainteresowań uczniów. Oznacza to, że niektóre tematy mogą zostać omówione szerzej, inne skrócone do niezbędnego minimum.

Dodatkowo należy pamiętać, aby omawiane tematy starać się omawiać na atrakcyjnych dla ucznia przykładach, które oczywiście nie zmieniają sensu przekazywanych treści (np. omawiając „Jaskinię Platona” można posłużyć się przykładem z filmu *Matrix*, gdzie również przedstawiona jest wizja świata „nieprawdziwego”). Poniższa tabela pełni funkcję pomocy, a nie procedury.

W pierwszej kolumnie znajdują się kolejne liczby określające godziny pracy, druga przedstawia tematy, trzecia wreszcie w niektórych przypadkach dopowiada, precyzuje bądź wskazuje sugerowane sposoby pracy w ramach danego tematu, niekiedy proponuje pewne rozwiązania formalne, wreszcie (w przypadku tematów, których głównym celem jest analiza tekstu źródłowego) podaje odpowiednią bibliografię. W trzeciej kolumnie znajdują się też odniesienia do konkretnych stron internetowego portalu Scholaris.pl, oferującego pomoc dydaktyczną dla nauczycieli w postaci prezentacji lub tablic ułatwiających uczniom przyswojenie wiedzy z danego tematu lub ukazujące w skondensowanej formie materiał omawiany na kilku lekcjach.

Moduł I – Metoda		
1	Zajęcia wprowadzające	Omówienie sposobu pracy, przedstawienie sposobu oceniania, form sprawdzania wiedzy itp.
2	Filozofia i jej charakter jako dziedziny wiedzy	Przedstawienie specyfiki przedmiotu jakim jest filozofia, jest zakresu zainteresowań, źródła

		(ciekawości, poszukiwania podstaw pewności, celu istnienia, analizy kategorii piękna, prawdy i dobra itp.).
3	Podstawowe dziedziny filozofii - wprowadzenie	Ontologia, epistemologia, estetyka, etyka, logika i filozofia polityki
4	Rozum i logika wyvodu - podstawowe informacje na temat logiki	
5	Czym jest zdanie z punktu widzenia logiki. Tabele prawdziwościowe	
6	Analiza artykułu/materiału z gazety/wiadomości pokazujące działanie zasad logiki	
7	Przesłanka i wniosek - przesłanki ukryte, pułapki wnioskowania	
8	Analiza artykułu/materiału z gazety/wiadomości analizujące tekst pod kątem wydobycia wniosków i przesłanek. Analiza poprawności logicznej.	
9	Wnioskowanie indukcyjne i dedukcyjne. Możliwe błędy wnioskowania	
10	Analiza artykułu/materiału z gazety/wiadomości analizujące tekst pod kątem sposobów wnioskowania. Analiza poprawności.	
11	Opinia, teza, hipoteza, założenie - podstawowe kategorie opisu logicznego tekstów.	
12	Analiza artykułu/materiału z gazety/wiadomości pod kątem tekst odróżnienia tez, hipotez i opinii. Analiza poprawności logicznej.	
13	Podsumowanie dotychczasowych zajęć.	
14	Sprawdzian z podstaw logiki	Najlepszym sposobem będzie poproszenie uczniów o dokonanie analizy jakiegoś tekstu/artykułu.
15	Podstawowe pojęcia filozofii - byt, materia, cecha	
16	Poznanie naukowe i poznanie mityczne dwa sposoby poznawania świata	Zajęcia te mają na celu wskazanie, że oba typy poznania wyjaśniają

		zjawiska nas otaczające, jednak różnią się na poziomie metodologicznym - wprowadzenie pojęcia falsyfikowalności i niewywrotności.
17	Czy nasz sposób pojmowania świata jest naukowy czy mityczny - panel dyskusyjny	
18	Rozum jako fundament filozofii - Parmenides i Heraklit - problem dynamiki bytu	Zajęcia te nie powinny przynieść rozstrzygnięcia kwestii poruszania się bytu, lecz wskazania tych dwóch stanowisk i pokazania argumentów przemawiających za oboma stanowiskami
19	Obiektywność, subiektywność i relatywizm - wprowadzenie pojęciowe	
20	Prawda jako podstawowa kategoria filozofii - podstawa i problem definicji. Platon i spór z sofistami.	Zajęcia te wprowadzają postać Platona i sofistów, lecz należy strzec się, by nie przerodziły się one w biograficzny wykład charakterystyki epoki. Na tym etapie uczniom wystarczy przekazać tylko niezbędne informacje na ten temat. Ten sposób wprowadzania filozofów w rozważania nie utrudnia zrozumienia właściwego tematu, pozwala dokonywać analizy w sposób abstrakcyjny, a jednocześnie w przyszłości postaci tego

		sporu będą już znane.
21	Analiza tekstu: <i>Państwo</i> Platona (fragment)	Platon, <i>Państwo</i> , ks. VII
22	Arystoteles i jego definicja prawdy. Obserwacja rzeczywistości i zdobywanie wiedzy.	Zastrzeżenie podobne jak wyżej. Należy pamiętać, że na tym etapie uczniowie mają zapoznać się z metodą filozoficzną i podstawowymi pojęciami.
23	Co jest prawdą we współczesnym świecie? Co rozumiemy, mówiąc "to prawda". Fakt historyczny, fakt medialny. Analiza tekstu medialnego.	
24	Czy rodzimy się jako czysta karta czy też mamy pewne "idee wrodzone"? Kultura jako źródło naszych założeń.	Temat ten pozwala wprowadzić pojęcie aprioryzmu i anamnezy. Zajęcia te dobrze jest oprzeć o problem kulturowego i fizykalnego postrzegania kolorów. Zajęcia te powinny też wprowadzić problem języka jako fundamentu naszego myślenia.
25	Język i relatywizm kulturowy. Analiza przypadków.	Zajęcia te można oprzeć na spostrzeżeniach Benjamina Whorfa, lecz równie dobrze na przykładzie bliższym uczniom – choćby „międzypokoleniowych problemach w komunikacji”.
26	Sceptycyzm jako stanowisko metodologiczne - czy coś można poznać na pewno? Analiza przypadków.	W zajęciach tych można powołać się na wydarzenie historyczne bądź fizyczne (na przykład: opis bitwy pod Grunwaldem - analiza tekstu Długosza i obrazu

		Matejki albo problem atomu - jak naprawdę jest zbudowany atom).
27	Podsumowanie zajęć - sposoby poznania świata i problemy związane z kategorią prawdy.	
28	Sprawdzian ze sposobów poznania i kategorii prawdy	Sprawdzian ten można przeprowadzić w formie rozprawki - można posłużyć się dyskusją między stanowiskami Heraklita i Parmenidesa i poprosić uczniów do ustosunkowania się do obu stanowisk. Należy uczulić uczniów, by zwrócili uwagę na sposób argumentacji i możliwości odwołania się do kategorii prawdy.
29	Analiza wydarzeń bieżących	Zajęcia te, powtarzające się w tym rozkładzie materiału po sprawdzianach mają charakter ogólnorozwojowy i służą po pierwsze refleksji nad współczesnymi zdarzeniami, po drugie nad analizą krytyczną doniesień medialnych (a z czasem uczniowie powinni coraz rzetelniej krytycznie odnosić się zarówno do logicznej poprawności materiałów z jakimi mają do czynienia w mediach oraz potrafić odnaleźć źródła niektórych myśli czy

		stanowisk), wreszcie uczniowie uczą się w ten sposób dyskutować i analizować zjawiska kultury i polityki współczesnej. Zajęć tych powinno być około trzech na semestr.
30	Wiara i rozum - przeciwieństwa czy dopełnienie? Objawienie jako źródło prawdy	Zajęcia te mają na celu pokazanie pewnego impasu, w jakim znalazła się myśl antyczna wobec postawy sceptycznej i sposób wyjścia zaproponowany przez filozofów chrześcijańskich w postaci Objawienia jako źródła prawdy.
31	Bóg jako kategoria filozoficzna - gwarant prawdziwości	
32	Dyskusja o początkach świata - emanacja czy stworzenie z niczego? Św. Augustyn i odwołanie do argumentów religijnych.	Zajęcia te mają pokazać sposób argumentacji w starożytności odnośnie początków świata - odwieczność materii, logos, Demiurg - oraz zderzenie ich z chrześcijańską wizją reprezentowaną tu przez św. Augustyna. Istotą tych zajęć nie jest treść tych koncepcji, lecz sposób argumentacji.
33	Analiza fragmentu z <i>Wyznań</i> św. Augustyna. Odtworzenie argumentów, wskazanie założeń i odpowiedź na pytanie o rolę Boga w procesie kreacji świata	Św. Augustyn, <i>Wyznania</i> , PAX, Warszawa 1978, str. 221-225 (rozdział 11, 4-10)
34	Logika w służbie chrześcijaństwa - św. Tomasz i	Zajęcia te mają na celu

	Arystoteles. Pojęcia hierarchii bytów, istoty i istnienia.	pokazanie ciągłości w myśli filozoficznej i wprowadzenie nowych pojęć.
35	Czy można udowodnić, że Bóg istnieje? Dyskusja panelowa	Zajęcia te mają wskazać uczniom ważność tak postawionej kwestii (ukazanie wagi dowodów na istnienie Boga).
36	Analiza fragmentu <i>Proslogionu</i> św. Anzelma	Anzelm z Canterbury, <i>Proslogion</i> , (24.3, 15.2)
37	Podsumowanie zajęć z chrześcijańskiej metody poznania	
38	Sprawdzian	Pracę tę dobrze przeprowadzić w postaci rozprawki przedstawiającej argumenty za i przeciw koncepcji chrześcijańskiej dotyczącej na przykład problemu kreacji z niczego.
39	Analiza wydarzeń bieżących	
40	Empiryzm i wpływ nauki na filozofię - wprowadzenie do rewolucji naukowej XVII wieku	
41	Co jest pewne? - powrót pytania. Powrót do dyskusji na przykładzie	
42	Analiza fragmentu <i>Medytacji o pierwszej filozofii</i> R. Descartesa	René Descartes, <i>Medytacje o pierwszej filozofii</i> , Medytacja III
43	Kim jest złośliwy demon? Jak sprostać argumentom sceptycznym?	
44	Cogito ergo sum - myśl i rozum jako źródła pewności	Prowadząc te zajęcia warto wrócić do platońskiej metafory jaskini i ukazać, że jest to kolejny wariant gwarancji pewności znajdującej się w człowieku

		wobec potencjalnego zafałszowania pewności ze strony świata.
45	Metoda indukcji Francisa Bacona	Te zajęcia mają za zadanie pokazania drugiego możliwego gwaranta metody, jaką jest eksperyment. Zajęcia te można poprowadzić w plenerze, proponując jakiś prosty eksperyment (podobny tym, jakie przeprowadzał sam Bacon)
46	Izaak Newton i prawa uniwersalne. Czy w filozofii (albo szerzej - naukach humanistycznych) też można formułować prawa uniwersalne?	Zajęcia te nie są oczywiście zajęciami z fizyki, lecz mają pokazać, jak z pojedynczych zdarzeń można wywnioskować prawa, które będą uniwersalne dla wszechświata.
47	Angielski empiryzm - John Locke, George Berkeley, David Hume	Zajęcia te nie mają na celu przybliżania sylwetek tych filozofów, lecz wskazać, że źródło pewności może być odnajdywane w świecie. Należy też myśl tą połączyć z rewolucją naukową, jaka dokonuje się w wieku XVII
48	Racjonalizm i empiryzm - dwa stanowiska, dwa źródła pewności. Panel dyskusyjny	Zajęcia te mają na celu przypomnienie i wyraźne zarysowanie tych dwóch stanowisk i przedyskutowanie potencjału obu sposobów postrzegania świata.

49	Czym jest przedmiot? Problem rzeczy samej w sobie.	Zajęcia te mają być wprowadzeniem do przedstawienia metody Immanuela Kanta.
50	Metoda krytyczna Immanuela Kanta	
51	Analiza fragmentu tekstu <i>Prolegomena</i> I. Kanta	Immanuel Kant, <i>Prolegomena do wszelkiej przyszłej metafizyki</i> , §18-22
52	Sprawdzian - empiryzm i racjonalizm	Sprawdzian ten najlepiej przeprowadzić w formie rozprawki, prosząc uczniów o zajęcie stanowiska wobec tych dwóch postaw lub prosząc o odtworzenie potencjalnej dyskusji pomiędzy np. R. Descartesem a G. Berkeleym.
53	Analiza wydarzeń bieżących	
54	Metoda analizy historii G. W. F. Hegla.	Te trzy zajęcia mają wspólny cel - pokazania pewnych propozycji naukowego podejścia do nauk humanistycznych - propozycji analizy zjawisk historii czy też kultury w ogóle na sposób nauk ścisłych.
55	Propozycja pozytywna - A. Comte	
56	Materializm dialektyczny - K. Marks	
57	Przeciw metodzie - czy można budować filozofię bez oparcia?	
58	Kierkegaard i filozofia wiecznego oddalenia	Ten cykl trzech zajęć, podobnie jak zajęcia wcześniejsze ma pokazać kilka propozycji, które stają w opozycji wobec metody
59	F. Nietzsche - poetyka filozofii	
60	Intuicjonizm H. Bergsona	

		naukowej. Zajęcia te mają też pokazać źródła podziału w filozofii (analityczna i nieanalityczna).
61	Czym jest zjawisko?	
62	Metoda fenomenologiczna E. Husserla	Prowadząc te zajęcia warto wskazać związek tej metody z propozycją Kartezjusza
63	Współczesność wobec niepewności - jak szukać prawdy?	Zajęcia te mają przypomnieć pokrótce propozycje dotychczasowe, ich ograniczenia i zachęcić uczniów do dyskusji, jak wobec tego poszukiwać prawdy i pewności poznania.
64	Współczesna filozofia nauki - wprowadzenie	
65	Koło Wiedeńskie i L. Wittgenstein - problem struktur językowych	
66	K.R. Popper i falsyfikacjonizm	
67	Czym jest paradygmat naukowy? T. Kuhn i koncepcja przełamywania paradygmatów w nauce	
68	Sprawdzian - metoda filozofii współczesnej - źródła naukowe i „przeciwnaukowe”	Sprawdzian ten dobrze jest przeprowadzić w formie rozprawki stawiającej pytanie o możliwość dyskusji między np. L. Wittgensteinem a F. Nietzschem. Czy możliwe jest znalezienie wspólnej płaszczyzny dyskusji tych dwóch filozofów?
69	Analiza wydarzeń bieżących	
Moduł II – Świat		

70	Mityczne początki świata - chaos i kosmos.	
71	Natura - mityczna matka. Opis kategorii.	Zajęcia te można pogłębić po współczesne rozumienie kategorii natury, odwołanie "prawa naturalnego" i różnych kontekstów użycia. W późniejszej refleksji w tym programie ta kategoria nie pojawia się jako pierwszoplanowa, lecz jest ważna dla rozumienia innych zjawisk i pojęć.
72	Mity początku w różnych kulturach - Indie, Mezopotamia, Egipt, Grecja, mitologia Afryki i Ameryki	
73	Podobieństwa mitów początku - różne kultury i podobieństwo struktur - dyskusja wśród uczniów - jakie są przyczyny podobieństw mitologii w tak różnych kulturach?	
74	Świat antyczny - źródła kultury zachodniej	Zajęcie te mają być wstępem do opisu antycznego sposobu postrzegania świata - mają zarysować przestrzeń geograficzną i historyczną świata greckiego.
75	<i>Iliada</i> Homera - bogowie i ludzie	Lekcja ta ma pokazać swoiste złączenie wertykalne między światami ludzi i bogów. Ponieważ bogowie funkcją w późniejszej kulturze antyku jako swoiste typy, kategorie abstrakcyjne będące uosobieniami konkretnych

		cech, stanowią podstawę dla filozofii, która wprowadza do opisu świata pojęcia ogólne (materia, substancja, forma itp.). Dodatkowo nie sposób wyobrazić sobie mówienia o filozofii czy w ogóle kulturze bez odwołania do Homera.
76	Poszukiwanie przasady - narodziny filozofii	
77	Tales - pierwszy filozof	Zajęcia te powinny przybliżyć sylwetki filozofów, umieścić ich w pewnej przestrzeni historycznej. Analizując kategorię harmonii można odnieść się do kategorii doskonałej proporcji, która znajdowała praktyczne zastosowanie w sztuce greckiej. Ukazanie jej związku z naturą (można w tym celu obejrzeć choćby muszlę ślimaka) może ukazać związek liczb, świata natury i kategorii estetycznych. Podsumowując te zajęcia można skorzystać z zasobów portalu Scholaris.pl znajdujących się pod adresem: http://www.scholaris.pl/zasob/milosnicy,madrosoci oraz http://www.scholaris.pl/zaso
78	Heraklit i zmienność bytu	
79	Liczba jako źródło - Pitagoras	
80	Harmonia liczb i harmonia świata - źródła estetyki greckiej.	
81	Niezmiennność bytu Parmenidesa	
82	Atomizm Demokryta	
83	Jakie są współczesne wizje początku? Wielki Wybuch, atomy i liczby - czy filozofowie mieli rację?	
	Platon i koncepcja idei	

		b/filozofia, literaturze, o, poglądach, starożytnych, filozofów, 2
84	Analiza fragmentu <i>Państwa</i> Platona (alegorii jaskini)	
85	Czy oglądamy cienie świata? Dyskusja wśród uczniów o pewności poznania i wiedzy jako źródle prawdziwego obrazu świata?	
86	Arystoteles jako filozof nauki - świat poznawany przez doświadczenie	
87	Okres	historia Arystarcha z Samos, Hipparcha z Nikei i Herona z Aleksandrii
88	helleński i nauka	
		Zajęcia te mają pokazać uczniom, że rozwój myśli o świecie - w rozumieniu naukowym i filozoficznym - nie odbywa się jednoznacznie linearnie. Mając wiedzę o koncepcji paradygmatów T. Kuhna można poprosić uczniów o analizę przyczyn odrzucenia koncepcji Arystarcha przez współczesnych czy niewykorzystania wynalazków Herona. Zajęcia te zaplanowane są na blok dwóch lekcji - nie chodzi tu o przekazanie uczniom biografii tych trzech postaci, lecz zaciekawienie uczniów możliwościami nauki ówczesnej i sprowokowanie do dyskusji o przyczynach zapomnienia ich odkryć w następnych wiekach.
89	Państwo i świat - specyfika państw greckich	

90	Demokracja jako ustrój - krytyka ze strony Platona	
91	Dlaczego Platon nie lubił artystów?	Omawiając ten problem uczniowie powinni poznać estetyczną kategorię mimesis.
92	Państwo doskonałe Platona - analiza fragmentu <i>Państwa</i>	Platon, <i>Państwo</i> , PWN, Warszawa, 1958
93	Na ile państwo Platona jest doskonałe? dyskusja	
94	Sprawdzian podsumowujący dotychczasowe zajęcia	Forma tego sprawdzianu może zarówno zostać przeprowadzona w formie testu z wiedzy o filozofii klasycznej, jak też wypracowania - porównujące opisy świata np. Platona i Arystotelesa lub Pitagorasa i Demokryta, wreszcie jako wypracowanie przedstawiające antyczny obraz świata.
95	Analiza wydarzeń bieżących	
96	Rzymska dominacja i początki chrześcijaństwa	
97	Plotyn - jedno źródło różnorodności	
98	Marek Aureliusz i stoicyzm	
99	Św. Augustyn - Bóg jako źródło, cel i sens świata	Analiza ta powinna ukazać uczniom neoplatoński charakter myśli św. Augustyna.
100	Kreacja z niczego - nowy paradygmat	
101	Kulturowe przemiany na zachodzie - zmierzch cesarstwa	
102	Bizancjum jako spadkobierca antyku	
103	Narodziny i rozwój kultury arabskiej	Prowadząc te zajęcia można skorzystać z zasobów portalu Scholaris.pl

		znajdujący się pod adresem: http://www.scholaris.pl/zasob/kultura,arabska . Animacja ta przeznaczona jest dla III etapu edukacyjnego, lecz również w IV może okazać się pomocna.
104	Hiszpańskie odkrycie Arystotelesa - myśliciele trzech kultur - Majmonides, Awicenna i św. Tomasz	
105	Wiara i rozum jako źródła filozofii - czy można pogodzić te dwa porządki?	
106	Św. Anzelm i św. Tomasz czy można udowodnić istnienie Boga?	Zajęcia te mają na celu pokazanie uczniom zmagania myślicieli z tą kwestią oraz uzmysłowić jak wiele rzetelny dowód na istnienie Boga wniósłby w myślenie o świecie.
107	Problem dowodu na istnienie Boga - dyskusja	
108	Piotr Abelard - spór o uniwersalia	Te dwie lekcje mają z jednej strony wyjaśnić problematykę sporu o uniwersalia, z drugiej wprowadzić w przyszłą dyskusję o relacji języka do rzeczywistości.
109	Język i opis świata - jaki związek mają słowa z przedmiotami?	Podsumowując zajęcia z filozofii średniowiecznej można posłużyć się materiałami znajdującymi się na stronie: http://www.scholaris.pl/zasob/filozofia,sredniowiecza ,
110	Rzetelny opis obiektu - ćwiczenie.	Ćwiczenie to ma pokazać z

		<p>jednej strony trudność, z drugiej różnorodność interpretacji w zadaniu, które wydaje się banalne. Należy tu, na przykład, rozdać uczniom po kubku czystej wody i poprosić ich o precyzyjny opis przedmiotu znajdującego się w kubku. Omówienie tych opisów pozwoli uczniom dostrzec różnorodność opisów oraz problematyczność wskazania cech istotnych i cech przypadkowych.</p>
111	Sprawdzian z filozofii średniowiecznej	<p>Dobrze jest przeprowadzić ten sprawdzian w formie rozprawki stawiającej pytanie o możliwość udowodnienia istnienia Boga albo pytania o możliwość pogodzenia dogmatów wiary z analizą intelektualną w filozofii.</p>
112	Analiza wydarzeń bieżących	
113	Świat coraz większy - jak wygląda świat w średniowieczu?	<p>Zajęcia te powinny ukazać pewną przestrzeń w jakiej żyje człowiek końca średniowiecza. Warto poprosić uczniów, by sami spróbowali zakreślić taką mapę. Pomocne może też być (i wspierające umiejętność analizy tekstu)</p>
114	Gdzie kończy się świat? Wyprawy na kraniec świata.	

		przedstawienie fragmentu z <i>Sagi o Eryku</i> i prośba analizy pod kątem wskazania szlaków i miejsc odkrytych przez Wikingów. Można też skorzystać z fragmentów dzienników Marka Polo. Można w tym miejscu powrócić też do wiedzy antycznych i zapytać o przemianę, jaka zaszła w myśleniu o świecie (można tu skorzystać z fragmentów <i>Historii naturalnej</i> Pliniusza).
115	Wyprawa Kolumba i Nowy Świat	Zajęcia te mają na celu pokazanie pewnych względnie gwałtownych i doniosłych przemian, jakie przyniósł wiek XVI - uczniowie powinni uświadomić sobie skalę zmian światopoglądowych, z jakimi musieli zmierzyć się ówczesni - odkrycie nowego kontynentu, potwierdzenie kulistości Ziemi, pomysł heliocentrycznego wszechświata oraz protestancką reformę religijną.
116	Kopernik i Galileusz - kosmos coraz większy, Ziemia coraz mniejsza. Czy człowiek nadal jest ukoronowaniem stworzenia?	
117	Giordano Bruno i granice śmiałości myśli.	
118	Kościół na rozdrożu - Marcin Luter i odnowa	
119	Racjonalizm w polityce - N. Machiavelli. Jak powinien postępować książę?	
120	T. Morus i marzenie o państwie idealnym. Utopia.	
121	Skąd się wzięło społeczeństwo i państwo - nowożytna refleksja polityczna.	Lekcje te są wprowadzeniem do kilkulekcyjnego bloku zajęć

		poświęconego myśli Locke'a, Hobbesa i Rousseau. Uczniowie powinni tu zrekonstruować dotychczasową poznaną refleksję polityczną (mającą swe źródła zarówno w antyku - refleksje Platona czy Arystotelesa dotyczące różnych form ustrojowych, jak też średniowieczu - boskie ugruntowanie władzy oraz relacje władzy świeckiej i duchowej).
122	T. Hobbes - walka jako źródło narodzin społeczeństwa. Analiza fragmentu <i>Lewiatana</i>	Thomas Hobbes, <i>Lewiatan</i> , I, 13
123	J. Locke i umowa społeczna	Wprowadzając kategorię umowy społecznej należy zwrócić uwagę uczniów na związek tej koncepcji z konstytucją, która jest niejako powtórzeniem tej pierwotnej umowy. Uczniowie powinni też umieć dostrzec, że tak przeprowadzona argumentacja oznacza niemożliwość racjonalnego sprzeciwienia się prawom zawartym w konstytucji albo niezgody na bycie częścią społeczeństwa.
124	Stan natury - życie bez zasad - ćwiczenie edukacyjne. ³	Skrócony i przykładowy opis tego ćwiczenia znajduje się w przypisie.

125	J-J. Rousseau - stan natury i społeczeństwo.	
126	Monteskiusz i trójpodział władzy	
127	Idea tolerancji i wolności - Wolter.	
128	Tolerancja i wolność - nowe pojęcia? Co one oznaczają w praktyce. Dyskusja	Zajęcia te mające charakter dyskusji otwartej powinny przypomnieć ich użycie w świecie starożytnym i w średniowieczu, ich dzisiejsze rozumienie oraz zakres jaki miały w drugiej połowie XVIII wieku.
129	Problem bytu w myśli I. Kanta. Czym jest rzecz sama w sobie?	
130	Sądy apriori	Te zajęcia mają pokazać rozróżnienia, jakie wprowadził I. Kant w sposobach poznania. Dobrze jest oprzeć te zajęcia o liczne przykłady i refleksję nad użytecznością i skutecznością takiego podziału.
131	Sądy aposteriori	
132	Sprawdzian z nowożytnego opisu świata	Sprawdzian ten można przeprowadzić bądź w formie testu z wiedzy, bądź wypracowania, którego zadaniem jest opis przemian postrzegania świata od XV

- 3 Na tej lekcji można pokazać uczniom sytuację uczestniczenia w świecie, w którym nie ma jakiegokolwiek umowy społecznej ani zasad. Grę można przeprowadzić na boisku szkolnym, w klasie korzystając z jakiegokolwiek gry planszowej itp. Istotą tego eksperymentu jest pozwolenie uczniom "grania", lecz bez jakichkolwiek reguł gry (a co za tym idzie - także bez celu gry). Np.: uczniowie ustawieni na boisku, podajemy im piłkę i mówimy "Start". Uczniowie będą nieco zdezorientowani, spróbują jakoś grać - niektórzy mogą zapytać, czy mogą brać piłkę w ręce itp. Należy im na to pozwalać, tłumacząc każdorazowo, że zasad nie ma. Przez chwilę spowodować to może chaos, lecz po chwili uczniowie albo sami się zorganizują i narzucą zasady, albo zrezygnują z gry. W obu wypadkach można wówczas pokazać uczniom, że świat bez zasad jest nie do utrzymania i ludzie spontanicznie nakładają na siebie ograniczenia i wprowadzają zasady.

		do XVIII wieku. Można też poprosić uczniów o refleksję na temat możliwości realizacji państwa idealnego i jego charakteru w oparciu o nowożytną filozofię polityki.
133	Analiza wydarzeń bieżących	
134	Rewolucja Francuska i Rewolucja w Ameryce - filozoficzne oparcie przemian.	
135	Rewolucja Francuska - ideologia w służbie terroru.	Lekcja ta może ukazywać pewną strukturę jaką może przybierać rewolucja (a zaprezentowaną przez H. Arendt w pracy <i>O rewolucji</i>). Należy tu wskazać uczniom, że szczytne idee mogą doprowadzić do tragedii.
136	Pozytywizm i rozwój nauk - nowa nadzieja ludzkości	Zajęcia te mają pokazać skalę rozwoju nauki w XIX wieku - aż po jej skrajne formuły końca nauki i końca historii.
137	Rozwój przemysłowy i przemiany społeczne	Zajęcia te mają za zadanie przedstawić przemiany społeczne w XIX wieku - rozwój miast, nowe kategorie pracy, problem kapitalizmu i różnic społecznych. Warto zwrócić uwagę uczniów na fakt zależności ówczesnych
138	Proletariat, kapitalizm i refleksja K. Marksa.	

		robotników od woli pracodawcy, brak praw chroniących pracowników itp. Dobrze jest zderzyć to z sytuacją z minionych wieków - wskazać podobieństwa sytuacji zależności i różnice. Należy unaocznić problem pozornej wolności (pod względem praw) z koniecznością zniewolenia ze względu na troskę o byt-przetrwanie.
139	Czy komunizm to rozwiązanie - dyskusja.	
140	Komunizm w XX wieku - ideologia i tyrania	Analizując ten temat warto powrócić do refleksji o Rewolucji Francuskiej.
141	Narodziny kultury masowej - nowy odbiorca kultury	
142	Przemiany w sztuce XIX wieku - przeciw klasykom - impresjonizm jako nowy nurt	
143	Kicz i magazyn - nowe kategorie estetyczne i ekonomiczne	Zajęcie te opierają się o refleksję o narodzinach kultury masowej oraz nowym typie sprzedaży, jaką staje się magazyn-sklep dostępny dla wszystkich, z ustalonymi cenami, tworzący nową kategorię konsumenta masowego
144	Filozofia jako służebnica nauk ścisłych - koniec humanizmu? Comte i Spencer.	
145	Jak stary jest świat - dinozaury, Darwin i nauka Kościoła.	Zajęcia te powinny stać się dopełnieniem zajęć o powiększającym się przestrzennie świecie. XIX

		wiek przesunął granicę historii Ziemi i o miliony lat. Będzie to miało znaczący wpływ na myśl XX wieku i refleksję nad zmianą miejsca człowieka w świecie w ciągu kilku wieków - od Ziemi jako centrum kosmosu i człowieka jako ukoronowaniu stworzenia, po Ziemię jako drobinę w kosmosie, zaś człowieka i jego dzieje jako zaledwie chwilę w skali kosmicznej.
146	Nowe dziedziny nauki - socjologia i psychologia.	
147	Filozofia przeciw nauce - F. Nietzsche - "poetyka filozoficzna". Analiza fragmentu <i>Tako rzecze Zaratustra</i>	Nietzsche F., <i>Tako rzecze Zaratustra</i> , De Agostini Polska, Warszawa 2002
148	Intuicjonizm H. Bergsona	
149	Koniec wieku XIX - wojna i upadek nadziei	Zajęcia te mają ukazać, jak złudne okazały się pozytywistyczne nadzieje na rozwiązanie problemów ludzkości. Prowadząc te zajęcia warto posłużyć się materiałami znajdującymi się na portalu Scholaris.pl, pod adresem: http://www.scholaris.pl/zasob/kryzys,swiatopogladu,pozytywistycznego
150	Dwie teorie - kryzys pewności. Teoria względności i mechanika kwantowa.	Zajęcia te nie mają oczywiście na celu

		dokładnego wyjaśniania tych teorii, lecz wskazania ich pewnych rozstrzygnięć - uznania względności (relatywizmu) za kategorię naukową (tworzącą paradoksy i niezrozumiałą) oraz dowód na brak możliwości ostatecznego poznania (teoria nieoznaczoności Heisenberga).
151	Sprawdzian z zajęć dotyczących filozofii wieku XIX	Sprawdzian ten dobrze jest przeprowadzić w formie wypracowania prezentującego przejście od pewności i nadziei początków wieku XIX po ich upadek w początkach XX.
152	Analiza wydarzeń bieżących	
153	Świat ogromny, świat niepewny - obraz świata w początkach XX wieku.	
154	Ontologia wobec odkryć nauki - byt współcześnie.	Zajęcia te dobrze wspomóc kilkoma artykułami popularnonaukowymi z zakresu astrofizyki - czarna materia, antymateria. Można poprosić uczniów o próbę umieszczenia tego w kategoriach bytu i materii, które znają, poprosić o zdefiniowanie - czym ma być coś, co nazwalibyśmy materią, jak starożytni
155	Czym jest materia? Dyskusja	

		myśliciele (np. Demokryt) zareagowałoby na odkrycia współczesności?
156	Filozofia przyrody jako filozofia odpowiedzialności - filozofia jako wsparcie nauki o aspekt etyczny.	Zajęcia te powinny pokazać, że choć filozofia nie jest już w stanie dogonić w naukowej rzetelności nauk ścisłych, może odnajdywać dla siebie miejsce jako "humanistyczna" część "ściśłego" rozumu. Widać to na przykład w powołanych komisjach etycznych przy ośrodkach medycznych, czy filozofów pracujących w centrach naukowych.
157	Relatywizm jako kategoria poznania - czy coś można jeszcze powiedzieć na pewno?	
158	Język i jego rola w poznaniu - czym jest dekonstrukcja tekstu?	
159	W. Dilthey i różnica między naukami przyrodniczymi i humanistycznymi	
160	Czy filozofia może coś powiedzieć o świecie? dyskusja	
Moduł III – Człowiek		
161	Kim jest człowiek - próba definicji	
162	Czym się różni człowiek od zwierzęcia - dyskusja	
163	Człowiek prehistoryczny - myślenie abstrakcyjne i sztuka	
164	Język i pismo - fundament możliwości poznania	
165	Ludzie jako bogowie? Kim jest Achilles? Homerycka hierarchia	Zajęcia te (podobnie jak kolejne dotyczące tragedii greckiej) powinny stanowić wprowadzenie do greckiej

		myśli dotyczącej człowieka.
166	Człowiek jako część kosmicznego porządku - początki greckiej refleksji o człowieku	
167	Sokrates i poszukiwania wiedzy - postawa i rola filozofa	
168	Dlaczego Sokrates zginął? Analiza fragmentu <i>Obrony Sokratesa</i> . Dyskusja	Na lekcji tej uczniowie powinni zastanowić się dlaczego Sokratesa oskarżono (uczniowie powinni odwołać się do swojej wiedzy z filozofii polityki, którą poznali wcześniej) oraz dlaczego Sokrates nie skorzystał z możliwości uratowania swojego życia. Platon, <i>Obrona Sokratesa</i> , Wydawnictwo Marek Derewiecki, Warszawa, 2007
169	Dusza i ciało - co to znaczy? Wokół myśli Platona i Sokratesa	
170	Dlaczego ludzie postępują źle - pierścień Gygesa i niewiedza.	Zajęcia te powinny przedstawić refleksję Platona na temat źródeł ludzkiego zła oraz wskazać eksperymenty myślowe proponowane przez Platona by móc mierzyć się z takimi pytaniami.
171	Tragedia antyczna - człowiek wobec fatum i jego odpowiedzialność	Zajęcia te powinny wyjaśnić grecki sposób postrzegania winy bohatera tragicznego, pozwalając jednocześnie

		uczniom ustosunkować się do tak pojmowanej koncepcji odpowiedzialności.
172	Katharsis jako kategoria filozoficzna	Uczniowie na tym etapie powinni już znać pojęcie katharsis, warto jednak przedstawić je w świetle kondycji moralnej człowieka i symbolicznej roli oczyszczenia. Temat ten jest niezwykle ważny wobec refleksji współczesnej (Nietzsche, Freud)
173	Koncepcja cnoty Arystotelesa. Czy <i>arete</i> dotyczy każdego?	
174	Uczucia - miłość i przyjaźń - antyczna refleksja Platona i Arystotelesa	
175	Kim jest człowiek - pytanie o cel życia. Hedonizm Epikura.	Prowadząc te zajęcia należy zwrócić uwagę uczniów na źródło odpowiedzi Epikura - pytanie o cel życia człowieka.
176	Stoicyzm jako postawa wobec świata i siebie. Marek Aureliusz - cesarz czy filozof?	Warto podczas tych zajęć przybliżyć uczniom sylwetkę Marka Aureliusza, jego postawę jako polityka i władcy oraz filozofa.
177	Czy ludzie są równi? Dyskusja na podstawie dotychczasowych informacji	Uczniowie powinni umieć wskazać te argumenty myśli antycznej, które wskazują na równość wszystkich ludzi a także umieć poddać je krytycznej refleksji w oparciu o wiedzę społeczną

		i historyczną tamtego okresu
178	Wskazania moralne różnych religii jako wskazania celów życia. Dekalog i Ewangelia - Mojżesz i Jezus.	
179	Hinduizm	Wskazania moralne różnych kultur i religii. Warto prowadząc te lekcje skorzystać z fragmentów odpowiednich tekstów wskazujących właściwe postawy moralne w danych kulturach oraz poprosić uczniów o refleksję nad podobieństwami do znanych im wskazań.
180	Buddyzm	
181	Taoizm	
182	Sprawdzian - człowiek w starożytności	Sprawdzian ten można przeprowadzić w formie testu lub wypracowania, prosząc uczniów np. o refleksję na temat miejsca i roli człowieka w kosmosie antycznym, jego powinności moralnych lub problemu równości ludzi.
183	Analiza wydarzeń bieżących	
184	Człowiek jako ukoronowanie stworzenia - chrześcijańskie źródła filozoficznej refleksji o człowieku - wprowadzenie do filozofii średniowiecznej. Zarysowanie przestrzeni kulturowej i pojęciowej.	
185	Św. Augustyn - wolna wola człowieka wobec wszechmocy Boga. Wolność do i wolność od.	Analizując te zagadnienia dobrze jest posłużyć się fragmentami z <i>Wyznań</i> lub <i>O państwie bożym</i> Św. Augustyna
186	Problem łaski - kto będzie zbawiony? Teologia łączy się z filozofią.	
187	Źródło zła w świecie - nowa odpowiedź.	

188	Marność życia doczesnego i życie wieczne po śmierci - grzeszne ciało i zbawiona dusza	Lekcja ta ma na celu wskazanie uczniom, jak bardzo umocnił się w średniowieczu rozdział w myśleniu o człowieku między jego aspektem cielesnym i duchowym. Należy przy tej okazji zwrócić uwagę uczniów na dwuznaczne traktowanie rozumu - jako z jednej strony daru Boga, z drugiej potencjalnego źródła grzechu (grzech pierwotny ma swe źródło w pragnieniu wiedzy). Można tu wykorzystać fragment <i>Imienia róży</i> U. Eco.
189	Wizja zaświatów - <i>Boska Komedia</i> Dantego	
190	Marcin Luter i Jan Kalwin - wolna wola człowieka przeciw wszechmocy Boga - predestynacja.	Zajęcia te mają charakter podsumowania zajęć o średniowiecznej refleksji dotyczącej człowieka, jego relacji z Bogiem i konsekwencjami poznawczymi tej relacji.
191	Zakład Pascala - analiza założenia	Przedstawiając Pascala warto skłonić uczniów do refleksji nad przyczyną powstania takiego "zakładu" (powstającego wszak w świecie, w którym nie wątpiono w istnienie Boga)

		oraz konsekwencje etyczne tej koncepcji.
192	Czy człowieka ma wolną wolę? Mimo determinizmu naukowego i boskiej wszechmocy. Dyskusja	
193	Sprawdzian - kim jest człowiek w średniowieczu?	Sprawdzian ten najlepiej przeprowadzić w formie wypracowania, prosząc uczniów na przykład o diagnozę relacji wolności między Bogiem a człowiekiem lub relacji między ciałem, duszą a rozumem.
194	Analiza wydarzeń bieżących	
195	Narodziny podmiotowości - R. Descartes. Analiza fragmentu <i>Medytacji</i>	René Descartes, <i>Medytacje o filozofii pierwszej</i> , PWN, Warszawa, 1958
196	Na czym można oprzeć własną podmiotowość? Ciało i rozum	
197	B. Spinoza i teoria podwójnego aspektu	Te trzy zajęcia mają na celu ukazanie nowożytnej refleksji na temat istoty człowieka i źródeł wiedzy na jego temat. Prowadząc je należy starać się wyjaśniać istotę tych stanowisk, pamiętając że celem jest ukazanie różnych wariantów rozumienia podstaw podmiotowości, a nie wykład z "kolejnego" filozofa. Można poprowadzić te zajęcia w formie "debaty filozofów", prosząc uczniów o
198	D. Hume i krytyka jaźni	
199	J. La Mettrie i naturalizm	

		prezentację i obronę różnych stanowisk.
200	„Dziki człowiek” i moralność cywilizacji - J.-J. Rousseau.	Zajęcia te mają pokazać powrót koncepcji człowieka jako elementu porządku naturalnego - tak jak w antyku był on elementem porządku kosmicznego.
201	Sprawdzian - narodziny podmiotowości nowożytnej	Sprawdzian ten można przeprowadzić w formie wypracowania przedstawiającego źródła oparcia dla refleksji człowieka o świecie i jego podmiotowości
202	Analiza wydarzeń bieżących	
203	Wolność dla człowieka - oświecenie, prawa i tolerancja	
204	Czy można poświęcić "człowieka" w imię "Człowieka"? Dyskusja	Zajęcia te, oparte o wydarzenia Rewolucji Francuskiej, mają na celu refleksję nad etyczną powinnością ludzi wobec innych i granicami postępowania w imię szczytnych idei.
205	I. Kant i etyka obowiązku - wprowadzenie	Zajęcia te powinny zwrócić uwagę na doniosłą rolę I. Kanta w historii filozofii, jednocześnie starając się jak najrzetelniej skupić na konkretnym aspekcie jego myśli. Immanuel Kant,
206	Analiza fragmentu <i>Uzasadnienia metafizyki moralności</i> I. Kanta	
207	Imperatyw kategoryczny - sens i potencjał interpretacyjny	

		<i>Uzasadnienie metafizyki moralności</i> , PWN, Warszawa, 1981
208	Utylitaryzm J. St. Milla - prawa jednostki i prawa grupy - analiza konsekwencji koncepcji J. St. Milla	
209	XIX wiek - nowe prawa i stare problemy - wolność jednostki, zniesienie niewolnictwa, ale w niewoli pieniądza i systemu. Ustrój ekonomiczny? Dyskusja	Zajęcia te mają pokazać problematykę społeczną i uwiązanie ekonomiczne człowieka oraz dylematy moralne mogące powstać w obliczu trosk materialnych o siebie i rodzinę. Dyskusję dobrze byłoby wzbogacić przełożeniem problematyki na czasy współczesne.
210	Liberalizm J. St. Milla	Zajęcia te służą przedstawieniu dwóch koncepcji polityczno-ekonomicznych i refleksji nad ich etycznymi i społecznymi konsekwencjami. Warto zwrócić uwagę uczniów na współczesną interpretację tych dwóch nurtów.
211	E. Burke - konserwatyzm	
212	A. Schopenhauer i wola życia	
213	S. Kierkegaard - filozof nadziei i rozpacz	Prowadząc zajęcia o Kierkegaardzie warto zwrócić uwagę na aspekt biograficzny w jego filozofii.
214	F. Nietzsche - czym jest wola mocy?	Prowadząc zajęcia z filozofii F. Nietzschego należy zwrócić uwagę na precyzyjne wyjaśnianie
215	Nadczłowiek - etyczny wymiar koncepcji	

		pojęć i możliwie najrzetelniejsze oddanie sensu kategorii nadczłowieka. Wynika to z późniejszego wykorzystania tego pojęcia w ideologii nazistowskiej, przez co współcześnie pojęcie "nadczłowieka" ma zdecydowanie negatywną konotację, co w aspekcie filozofii F. Nietzschego nie jest interpretacją precyzyjną.
216	Z. Freud i psychoanaliza - czym jest świadomość?	Zajęcia te mają charakter wprowadzenia do kategorii psychoanalitycznych, niezwykle ważnych dla filozofii współczesnej. Ważne jest też, aby uczniowie dostrzegli zmianę jaka zaszła w pojmowaniu czym jest świadomość od czasów Kartezjusza. Freud Z., <i>Kultura jako źródło cierpień</i> , KR, Warszawa, 1995
217	Ja, id i superego - ile wiemy o sobie?	
218	Rola kultury w kształtowaniu naszej świadomości. Analiza fragmentu <i>Kultury jako źródła cierpień</i> .	
219	Ja i Inny - Martin Buber i filozofia dialogu. Wprowadzenie.	
220	Analiza fragmentu <i>Ja i Ty</i> M. Bubera	Martin Buber, <i>Ja i Ty</i> , PAX, Warszawa, 1992
221	Kim jest Inny?	Zajęcia te mają wskazać kluczową rolę kategorii Innego w pytaniu o

		podmiotowość. Warto zwrócić uwagę uczniów, że dotychczas w myśli filozoficznej człowiek jako podmiot był stawiany wobec podmiotowości absolutnej w postaci Boga lub wobec Ludzkości jako kategorii ogólnej.
222	E. Levinas - Ja i powinność wobec Innego	
223	Egzystencjalizm - problem samotności w świecie.	Zajęcia te mają charakter wprowadzenia do problemu egzystencjalizmu. Ich podstawą są przemiany i swoiste poczucie "wyczerpania nadziei" w świecie współczesnym. Zajęcia te można oprzeć również o doświadczenia i refleksje uczniów dotyczące charakteru teraźniejszych relacji między ludźmi (wyobcowania, braku "prawdziwych" więzi, odizolowania)
224	<i>Mit Syzyfa</i> Alberta Camusa - pytanie o sens i cel życia w świecie. Analiza tekstu.	Warto przy okazji tych zajęć podkreślić wagę i znaczenie odwołania do antyku - jako źródła pytania o sens (Podobnie jak to miało miejsce w analizach Nietzschego i Freuda). Albert Camus, <i>Mit Syzyfa</i> , Muza, Warszawa, 2004

225	J.-P. Sartre i egzystencjalizm - czy Inny to piekło?	
226	Dramat wojny i zło masowe	Zajęcia te mają pokazać apogeum zła zrealizowanego w czasie Holocaustu. Powinny też przedstawić przyczyny i drogę, która umożliwiła wydarzenie się tak wielkiej masowej zagłady (proces językowego odczłowieczenia).
227	Nadzieja w rozpacz - personalizm E. Mouniera.	
228	K. Wojtyła i szacunek dla każdego człowieka.	
229	Sprawdzian - człowiek nowoczesny	Sprawdzian ten można przeprowadzić w formie wypracowania przedstawiającego jeden z aspektów filozofii człowieka w XIX i XX wieku (np. kim jest Inny?, czym jest świadomość w świetle filozofii XIX i XX wieku, ekonomia i wolność - kategorie wspierające się czy wykluczające?).
230	Analiza wydarzeń bieżących	
231	Utopia i antyutopia - <i>Folwark zwierzęcy</i> G. Orwella i <i>Nowy wspaniały świat</i> A. Huxleya jako przykłady antyutopii	
232	Czy możliwy jest jeszcze świat doskonały? Ekonomia i polityka jako źródło ładu lub chaosu społecznego. Dyskusja	Zajęcia te oparte o współczesną refleksję o systemach politycznych powinny przedstawić korzyści i zagrożenia jakie niosą różnego rodzaju

		ustroje i koncepcje ekonomiczne.
233	J. Rawls i liberalizm proceduralny	Na tych lekcjach uczniowie zapoznają się ze współczesnymi koncepcjami polityczno-ekonomicznymi. Uczniowie powinni umieć wskazać ich związek ze współczesnymi dyskusjami toczonymi w mediach przez różne środowiska intelektualne. Warto te zajęcia wesprzeć analizami materiałów publicystycznych (z gazet lub telewizji). Uczniowie mogą odnajdywać podobieństwa koncepcji oraz poddawać je krytyce.
234	M. Oakeshott i konserwatyzm	
235	H. Marcuse i "nowa lewica"	
236	Spółeczeństwo współczesne - masowość zjawisk kultury.	
237	Czy jesteśmy wolni we współczesnym świecie? Dyskusja nad oczekiwaniami społecznymi i presją społeczną.	
238	Analiza fragmentu <i>Ucieczki od wolności</i> E. Fromma.	Fromm E., <i>Ucieczka od wolności</i> , Czytelnik, Warszawa, 1993
239	Czy filozofia jest pomocna w walce z ograniczeniami? Dyskusja	Dyskusję tę, opartą na społecznej refleksji Fromma, uczniowie powinni umieć powiązać z Platońską koncepcją jaskini i wiedzy jako drogi wyzwolenia. Powinni też spróbować odpowiedzieć na

		<p>pytanie o skuteczność takiego wyzwolenia w świetle analizy Fromma.</p> <p>Erich Fromm, <i>Ucieczka od wolności</i></p>
240	Współczesne dylematy etyczne - nowe wyzwania współczesności	<p>Zajęcia te powinny przedstawiać dylematy, przed jakimi staje myśl współczesna (granice nauki, problemy medycyny, kwestia tożsamości - np. w świetle sztucznej inteligencji, troska o środowisko).</p>

V Procedury osiągnięcia celów

Aby móc odpowiedzieć sobie na pytanie o najlepsze sposoby zdobywania wiedzy i umiejętności z zakresu filozofii, najlepiej odwołać się do źródła filozofii. To tam, jak sądzę, odnajdziemy odpowiedź co do sposobu prowadzenia zajęć z filozofii. Odpowiedź ta jest o tyle prosta, co zaskakująco skuteczna w pracy z uczniami. Źródłem będzie tu zatem ciekawość - jako jedna z najpierwotniejszych kategorii filozoficznych, która w istocie umożliwia narodziny każdej dziedziny wiedzy, a wspomocze ją grecka metoda filozoficzna oparta na dialogu. To w rozmowie najlepiej ujawniają się subtelności danego zagadnienia, zaangażowanie uczniów w dialog sprawia, że traktują oni zdobywaną wiedzę jako narzędzie do dalszej pracy, a nie cel sam w sobie.

Myślenie o pojęciach z zakresu filozofii, strukturach logicznych czy nawet samych filozofach jako wiedzy, którą trzeba zapamiętać i tyle, niezwykle szkodzi rozbudzaniu umiejętności "filozofowania". Dialog sprawia, że wiedza staje się tylko krokiem dla innego, ważniejszego celu - poszukiwań odpowiedzi.

Dlatego też do realizacji tego programu najlepsze wydają mi się poniższe metody pracy:

- **Metoda przypadków** – doskonała metoda pracy w IV etapie edukacyjnym. Uczeń zapoznaje się z danym problemem, dowiadyuje się potrzebnych informacji z krótkiego tekstu (przy okazji poznając nowe treści), a następnie, na jego podstawie oraz wiedzy ogólnej, uczniowie wraz z nauczycielem usiłują odpowiednio zdefiniować problem i sformułować wniosek. Istotne w tej metodzie jest, aby trzymać się analizowanego tekstu i nie czynić dygresji i szerokich dopowiedzeń, gdyż burzy to istotny proces, jakim jest nauka właściwej i adekwatnej argumentacji. Należy też pamiętać, by po przeczytaniu przez uczniów tekstu, a przed rozpoczęciem dyskusji upewnić się, czy wszystkie wyrazy i zwroty są uczniom znane (nie dotyczy to oczywiście przypadków, gdy tekst ma na celu właśnie zdefiniowanie jakiegoś terminu).
-
- **Metoda sytuacyjna** – podobnie jak w metodzie przypadku jest to bardzo dobry sposób na przedstawienie uczniom omawianego zagadnienia. Podobnie jak w metodzie przypadku tu także, wręcz z jeszcze większą starannością, należy pilnować ograniczenia tematycznego danego problemu.
-

- **Metoda inscenizacji** – jest to dobra i powszechnie przez uczniów lubiana metoda z rodzaju gier symulacyjnych, pomocna również w przypadku lekcji filozofii, choć zawsze należy dokładnie zastanowić się i przeanalizować celowość zastosowania tej metody. Jednym z jej wariantów, który niewątpliwie dobrze sprawdza się w pracy z uczniami szczególnie na IV poziomie edukacyjnym jest inscenizacja sądu. Należy jednak pamiętać tu o kilku zasadach. Po pierwsze należy wystrzegać się utożsamiania któregokolwiek z uczniami z „oskarżanym”, po drugie dobrą praktyką jest tu przedstawianie jako problemu do rozstrzygnięcia nie tylko konkretnych sytuacji, ale też pojęć abstrakcyjnych, które w trakcie pracy tą metodą mogą być wówczas „oświetlone” z różnych stron i w sposób zrozumiały przyswojone przez uczniów (szczególnie jeśli są to terminy aksjologicznie niejednoznaczne).
- **Metoda projektów** – metoda ta jest niezwykle skuteczna i efektywna w IV etapie edukacyjnym, choć aby odnieść sukces w jej stosowaniu sposób i zakres powinny być przez nauczyciela dokładnie określony i sprawdzany. Metoda ta pozwala na próby aktywnej działalności uczniów, szczególnie w aspekcie epistemologicznym, estetycznym i etycznym, należy jednak pamiętać, że uczeń powinien skupić się bardziej na poszukiwaniach niż realizacji możliwych form aktywności, gdyż ta, niedokładnie przemyślana i zrozumiana, może odnieść niewłaściwy efekt.
-
- **Metoda dyskusji** – najczęściej spotykana i narzucająca się forma pracy na lekcji filozofii. Nauczyciel powinien tu pełnić rolę moderatora dyskusji, służąc jako głos doradczy, a unikając sformułowań jednoznacznych, definiujących, a przez to zamykających dyskusję czy też podważających drogę poszukiwań uczniów. Można przygotować debatę lub panel np. z udziałem jakiegoś specjalnego gościa, specjalisty w danej dziedzinie (etyka, filozofa, naukowca, lekarza, prawnika, polityka itp.). warunkiem koniecznym jest wówczas bardzo staranne przygotowanie uczniów do tematu, monitorowanie ich samodzielnej pracy nad uprzednim sformułowaniem głosu w dyskusji oraz pytań.
-
- **Burza mózgów** – metoda również powszechna na lekcjach filozofii, choć należy pamiętać, aby jej zakres w czasie trwania lekcji był ograniczony służył bardziej stworzeniu pewnych ram dla przyszłej dyskusji, a nie stawał się kluczowym elementem lekcji, ponieważ w tej formie pracy niezwykle trudno o kontrolę nad adekwatnością wypowiedzi, doбором argumentów i sformułowaniem wniosków. Tej metodzie często towarzyszy sporządzanie „mapy pojęć” (duży karton, plansza z przyklejonymi „ruchomymi” karteczkami itp.), którą można potem wykorzystywać i

odwoływać się jako do pomocy dydaktycznej przy realizacji całego cyklu tematycznego.

-
- **Drzewo decyzyjne** – metoda pomocna szczególnie w przypadku trudności uczniów z utrzymaniem odpowiednich zasad dyskusji czy pozostawania w obrębie jednego tematu. Należy jednak pamiętać, że metoda ta powinna być wsparciem praktycznym, szablonem, który pomoże uczniowi w analizie problemu na poziomie dyskusji bądź pracy pisemnej, sama zaś ta metoda nie może być w sposób zadowalający wyczerpująca, ponieważ ukierunkowana jest na ograniczenie, przez co może zdominować zupełnie otwartość ucznia na inną argumentację.

Metody aktywizujące są z pewnością atrakcyjne same w sobie i uczniowie chętnie się angażują w takie formy pracy, nie należy jednak zapominać, iż w całym przebiegu procesu edukacji każdy nauczyciel jest zobowiązany do nieustannego kształcenia umiejętności mówienia i słuchania, pisania i czytania ze zrozumieniem, tak na lekcjach filozofii, jak i języka polskiego, historii, WOS-u, nie wyłączając nawet przedmiotów takich jak biologia czy matematyka. Metody i formy pracy stosowane na lekcjach filozofii niewątpliwie dostarczają wielu okazji do kształcenia poprawnych pod względem gramatycznym, logicznym (np. argumentowanie, wnioskowanie) i stylistycznym wypowiedzi ustnych (np. głos w dyskusji, polemika) oraz pisemnych (np. rozprawka, esej), ćwiczenia czytania tekstów ze zrozumieniem, samodzielnego poszukiwania i korzystania z różnych źródeł informacji. W ten sposób filozofia nie pozostaje na marginesie procesu edukacyjnego jako całości, wręcz przeciwnie – nauczyciel filozofii wspiera pracę wychowawców, polonistów, historyków, przyrodników, psychologów, powinien więc działać zawsze w porozumieniu z nimi, porównywać swój program indywidualny z programem wychowawczym szkoły i włączać jego elementy tak, aby tworzyły integralną całość, żeby w żadnym przypadku nie zachodziła sprzeczność między koncepcjami wychowawczymi i dydaktycznymi

Nauczyciel filozofii powinien również nieustannie dbać o udoskonalanie własnego warsztatu pracy, gromadzić i korzystać z literatury fachowej, poszukiwać odpowiednich metod i tekstów źródłowych do wykorzystania na lekcji.

VI Przewidywane osiągnięcia uczniów

Zakończenie realizacji programu nauczania filozofii powinno zaowocować następującymi kompetencjami ucznia:

- Znajomością podstawowych terminów filozoficznych z zakresu ontologii (byt, materia, substancja, forma itp.);
- Znajomością podstawowych terminów filozoficznych z zakresu epistemologii (empiryzm, realizm, idealizm, aksjomat itp.);
- Znajomością podstawowych terminów filozoficznych z zakresu logiki (prawda logiczna, rachunek zdań, błąd logiczny, wynikanie, teza itp.);
- Znajomością podstawowych terminów filozoficznych z zakresu estetyki (piękno, odczucie, twórczość, percepcja itp.);
- Znajomością podstawowych terminów filozoficznych z zakresu etyki (dobro, powinność moralna, odpowiedzialność, itp.);
- Znajomością najważniejszych kierunków filozoficznych z dziejów historii filozofii;
- Znajomością najważniejszych postaci filozofii, wraz ze znajomością ich głównych poglądów oraz umiejętnością wskazania epoki, w której tworzyli oraz przedstawienia ich myśli na tle epoki;
- Znajomością fragmentów najważniejszych tekstów filozoficznych;
- Znajomością sposobów argumentacji - rachunku zdań oraz podstawowych zasad logiki wypowiedzi;
- Umiejętność podejmowania właściwych sądów w oparciu o posiadaną wiedzę, wyniesioną z lekcji filozofii;
- Otwartość, dociekliwość, ciekawość świata przy zachowaniu stanowiska zdroworozsądkowego, zagwarantowanego uważną percepcją oraz logicznym, krytycznym myśleniem, a także samodzielnością w tworzeniu sądów i opinii;

- Rozumienie wartości i wyjątkowości własnej kultury, przy poszanowaniu dla innych kultur, religii czy światopoglądów;
- Rozumienie konieczności nieustannego doskonalenia się, pracy nad samodyscypliną i ogólnym rozwojem;

VII Kryteria oceny i metod sprawdzania osiągnięć

Co podlega ocenie?

- Aktywność na lekcji Prawidłowe stosowanie pojęć w odpowiednim kontekście i posługiwanie się terminami fachowymi
- Prace domowe – przygotowanie materiałów do lekcji, przeczytanie zadanej lektury tekstu źródłowego, samodzielne uzyskanie informacji z wykorzystaniem różnych źródeł informacji (korzystanie z Internetu, biblioteki, zrobienie wywiadu itp.)
- Sposoby argumentacji, poprawne formułowanie wniosków
- Umiejętność dyskusji
- Umiejętność posługiwania się zdobytą wiedzą
- Prace pisemne w formie prac domowych lub klasowych – przemówienia, rozprawki lub eseju na zadany temat, przy czym oceniane są tu w największym stopniu poprawność formalna pracy i dobór argumentów, wykazanie się samodzielnym krytycznym myśleniem, niestandardowe oryginalne podejście do tematu
- Umiejętność krytycznej analizy tekstów
- Prezentacje
- Projekty
- Prace dodatkowe

Całościowo oceniane są prace domowe, wypowiedzi pisemne, aktywność na lekcji nagradzana jest ocenami cząstkowymi: plusami (trzy plusy stanowią piątkę). Brak realizacji i niewywiązywanie się z obowiązków oceniane jest minusami (trzy minusy – ocena niedostateczna).

Na lekcji przewidziane są sprawdziany w formie prac pisemnych (rozprawka) bądź testów, jeśli materiał zrealizowany przez nauczyciela umożliwia sporządzenie spójnego treściowo sprawdzianu.

Uczeń jest zobowiązany do prowadzenia zeszytu, w którym uzupełnia notatki za czas swojej nieobecności. Powinien również posiadać teczkę/segregator na materiały i pomoce naukowe (głównie teksty źródłowe dostarczane przez nauczyciela).

Nauczyciel oddaje sprawdzone prace pisemne w terminie dwóch tygodni.

Wymagania na ocenę:

- **celującą** – poszerzona znajomość tematów przewidzianych w programie, dobre opanowanie umiejętności dyskusowania, argumentacji i analizy, indywidualne zainteresowania, umiejętność formułowania własnych ocen i uzasadniania wniosków, aktywność na lekcji, pogłębiona i poprawna analiza problemów formułowanych w pracach pisemnych.
- **bardzo dobrą** – dobra znajomość tematów przewidzianych w programie, dobre opanowanie umiejętności dyskusowania, argumentacji i analizy, umiejętność formułowania własnych ocen i uzasadniania wniosków, aktywność na lekcji, poprawna analiza problemów formułowanych w pracach pisemnych.
- **dobrą** - znajomość tematów przewidzianych w programie, opanowanie umiejętności dyskusowania, często odpowiednia argumentacja i analiza, umiejętność formułowania własnych ocen i w miarę precyzyjnego uzasadniania wniosków, aktywność na lekcji, poprawność strukturalna w pracach pisemnych.
- **dostateczną** – pobieżna znajomość tematów przewidzianych w programie, opanowanie umiejętności dyskusowania, choć często bez właściwej argumentacji i analizy, poprawność strukturalna w pracach pisemnych, choć bez właściwej argumentacji i analizy.
- **dopuszczającą** – znajomość najważniejszych zagadnień etycznych, podstawowa umiejętność dyskusji.
- **niedostateczną** – brak spełniania powyższych wymagań.

Poza powyższymi ocenami stosowane są również plusy, głównie za aktywność na lekcji i niektóre prace domowe, oraz minusy za nieprzygotowanie do lekcji, brak pracy domowej lub niepodjęcie działań obowiązkowych poleconych przez nauczyciela.

Jak poprawić ocenę semestralną/roczną?

Uczeń musi uzupełnić zaległe prace, zaliczyć sprawdziany lub poprosić o wyznaczenie prac dodatkowych i odrobić je w terminie ustalonym przez nauczyciela.

VIII Uwagi końcowe

Powyższy program jest pełnym programem nauczania filozofii dla IV etapu edukacyjnego. Plan pracy zakłada realizację programu w czasie 240 godzin w ciągu trzech lata nauki, umożliwiając jednocześnie rozłożenie różnych akcentów na dany moduł, co może być podyktowane z jednej strony potrzebami i zainteresowaniami uczniów, z drugiej różną intensywnością nauki w kolejnych latach (na przykład mniejszą liczbą godzin w porównaniu do lat poprzednich w klasie trzeciej ze względu na przygotowywanie się uczniów do matury przedmiotów wiodących). Jednocześnie program pozwala zachować konsekwencję w realizacji podstawy programowej, przy zachowaniu atrakcyjności dla uczniów i wspieraniu ich postawy ciekawości świata i "umiłowania wiedzy".

Program ten ma służyć nauczycielom jako wsparcie zarówno metodologiczne, jak też treściowe, lecz nie jest programem, który zamyka możliwości i potencjał kreatywny nauczyciela czy uczniów. Program został pomyślany tak, aby jego poszczególne składowe mogły być rozwijane bądź skracane wedle potrzeb i zainteresowań uczniów, aby można było do niego wykorzystywać konkretne sytuacje i bieżące zdarzenia czy też różne teksty kultury jako wsparcie dla analiz filozoficznych czy dyskusji na forum klasy.

Należy przy tym pamiętać, że zagadnienia filozoficzne są uniwersalne i niezależne od czasów. Zmieniają się tylko sposoby argumentacji, lecz istota pytań pozostaje niezmienna. Jest to fundament, który powinien ułatwić nauczycielowi pracę i być kierunkowym wsparciem dla potencjału rozwoju intelektualnego uczniów.

IX Załączniki

Załącznik nr 1

PODSTAWA PROGRAMOWA – FILOZOFIA – LICEUM PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU FILOZOFIA IV etap edukacyjny – tylko zakres rozszerzony

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

Uczeń rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty; rozumie argumenty wysuwane przeciwko poszczególnym tezom; odróżnia tezy od założeń i argumentów.

II. Tworzenie wypowiedzi.

Uczeń formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; jasno prezentuje własne stanowisko w dyskusji, popiera je rzetelną argumentacją oraz przykładami; prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi; stosuje argumentację filozoficzną do rozpatrywania problemów życia codziennego i społecznego.

III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Filozoficzna analiza i interpretacja tekstów pozafilozoficznych. Uczeń rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź; rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi; rekonstruuje problemy, tezy i argumenty filozoficzne zawarte w tekstach kultury.

I. Filozofia starożytna i średniowieczna

1. Klasyczna koncepcja filozofii. Uczeń:

1) wyróżnia podstawowe dyscypliny filozoficzne, które wywodzą się z filozofii klasycznej: ontologię, epistemologię, logikę, etykę, filozofię polityki i estetykę;

2) umieszcza formułowane pytania i problemy filozoficzne w obrębie właściwej dla nich dyscypliny.

2. Problematyka ontologiczna w filozofii starożytnej. Uczeń:

1) rekonstruuje i porównuje różne rozwiązania problemu tożsamości i zmienności bytu, rekonstruuje wspierające je argumenty (przasada u jońskich filozofów przyrody, koncepcja liczby jako zasady Wszechświata u Pitagorasa, logos i zmienność u Heraklita, niezmienny byt Parmenidesa, atomizm Demokryta, wieczne idee Platona, hylemorfizm oraz teoria aktu i możliwości Arystotelesa);

2) ilustruje funkcjonowanie poszczególnych koncepcji na przykładach wybranych zjawisk;

3) wyjaśnia związek między pojęciami ontologii starożytnej a pojęciami naukowymi (np. pojęcie atomu), na wybranym przykładzie;

4) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:

a) Platon, Państwo (alegoria jaskini),

b) Arystoteles, Metafizyka (fragment).

3. Problematyka epistemologiczna w filozofii starożytnej. Uczeń:

1) rekonstruuje i porównuje główne stanowiska w sporze o źródła poznania i kryteria prawdy, rekonstruuje wspierające je argumenty (spór Sokratesa z sofistami o obiektywność i relatywność prawdy, aprioryzm Platona i teoria anamnezy, arystotelesowskie połączenie empiryzmu z racjonalistycznym ideałem wiedzy, arystotelesowskie sformułowanie klasycznej definicji prawdy);

2) rekonstruuje argumenty starożytnych sceptyków przeciwko możliwości poznania prawdy (zwłaszcza ze względności postrzeżeń i regresu w dowodzeniu) i kontr argumenty ich przeciwników;

3) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:

a) Platon, Menon (fragment),

b) Sekstus Empiryk, Zarysy Pirrońskie (fragment).

4. Problematyka etyczna w filozofii starożytnej. Uczeń:

1) rekonstruuje tezy i argumenty w sporze między obiektywizmem a relatywizmem etycznym (spór Sokratesa z sofistami);

2) rekonstruuje i porównuje klasyczne stanowiska etyczne, rekonstruuje wspierające je argumenty (intelektualizm etyczny Sokratesa, etyka cnót Arystotelesa, hedonizm Epikura, etyka stoicka);

- 3) prezentuje i porównuje filozoficzne koncepcje miłości, przyjaźni i rozwoju osobowego (platońska koncepcja miłości, arystotelesowska koncepcja celów i typów przyjaźni);
- 4) prezentuje i porównuje wskazania moralne religijnych autorytetów świata starożytnego (Mojżesz: wskazania Dekalogu, Bhagavadghita: wskazania hinduizmu, Budda: cztery szlachetne prawdy i zasada ahinsy, Lao-Tsy: wskazania taoizmu, Jezus z Nazaretu: wskazania ewangeliczne);
- 5) formułuje rozwiązania przykładowych dylematów moralnych, odwołujące się do poznanych koncepcji i pojęć;
- 6) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:
  - a) Platon, Obrona Sokratesa,
  - b) Platon, Uczta (fragment),
  - c) Arystoteles, Etyka nikomachejska (fragment),
  - d) Epikur, List do Menoikeusa (fragment),
  - e) Epiktet, Diatryby (fragment).

5. Problematyka z zakresu filozofii polityki w filozofii starożytnej. Uczeń:

- 1) przedstawia platońską krytykę form ustrojowych i jego wizję idealnego państwa;
- 2) prezentuje klasyfikację i ocenę form ustrojowych przeprowadzoną przez Arystotelesa;
- 3) analizuje historyczne bądź aktualne wydarzenia polityczne, odwołując się do poznanych koncepcji i pojęć;
- 4) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:
  - a) Platon, Państwo (fragment),
  - b) Arystoteles, Polityka (fragment).

6. Problematyka estetyczna w filozofii starożytnej. Uczeń:

- 1) rekonstruuje i porównuje klasyczne koncepcje piękna: pitagorejską (harmonia elementów), sofistyczną (to, co wywołuje zadowolenie zmysłów), platońską (piękno jako obiektywna, prosta jakość), zestawia wspierające te koncepcje argumenty;
- 2) rekonstruuje klasyczne koncepcje sztuki (umiejętność wykonywania dzieła według reguł, naśladownictwo natury, tworzenie w natchnieniu);
- 3) rekonstruuje arystotelesowską klasyfikację rodzajów i gatunków literackich i rozważa jej aktualność;
- 4) potrafi wskazać związki estetyki starożytnej z późniejszą kulturą europejską.

7. Wybrane zagadnienia związane z recepcją myśli antycznej. Uczeń:

- 1) przedstawia związek filozofii św. Augustyna z platonizmem i neoplatonizmem, prezentując różnice między nimi wynikające z chrześcijańskiego charakteru myśli augustyńskiej (różnica między emanacją a stworzeniem z niczego, różnica między anamnezą i iluminacją, kwestia zła i łaski);
- 2) prezentuje rolę współpracy międzykulturowej (z myślą arabską i żydowską) w kształtowaniu się myśli dojrzałego średniowiecza (Awicenna, Majmonides);
- 3) przedstawia związek filozofii św. Tomasza z arystotelizmem, prezentując różnice między nimi wynikające z chrześcijańskiego charakteru myśli tomistycznej (problem stworzenia i wieczności świata, rozróżnienie istoty i istnienia, idea powszechnej hierarchiczności bytu, pojęcie prawa naturalnego);
- 4) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:
  - a) św. Augustyn, Wyznania (fragment),
  - b) św. Tomasz, Suma teologii (fragment).

8. Wybrane zagadnienia i kontrowersje filozoficzne w myśli chrześcijańskiego średniowiecza. Uczeń:

- 1) prezentuje zagadnienie wiary i rozumu; rekonstruuje i porównuje podstawowe rozwiązania tego zagadnienia, rekonstruuje wspierające je argumenty (fideistyczna postawa credo quia absurdum, postawa credo ut intelligam, tomistyczne rozdzielanie filozofii i teologii);
- 2) prezentuje i porównuje najważniejsze dowody na istnienie Boga (dowód św. Anzelm z Proslogionu, wybrane z pięciu dróg św. Tomasza); rekonstruuje przykładowe argumenty przeciwko nim;
- 3) prezentuje spór o uniwersalia, rekonstruuje i porównuje zasadnicze stanowiska w tej kontrowersji, rekonstruuje wspierające je argumenty (nominalizm, realizm pojęciowy, umiarkowany realizm pojęciowy, konceptualizm);
- 4) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:
  - a) św. Anzelm, Proslogion (fragment),
  - b) św. Tomasz, Suma teologii (fragment).

II. Filozofia nowożytna

1. Problematyka epistemologiczna w filozofii XVII i XVIII w. Uczeń:

- 1) prezentuje związek między siedemnastowieczną rewolucją naukową a filozofią (koncepcja indukcji i eksperymentu u F. Bacona, metoda intuicyjno-dedukcyjna u R. Descartesa, koncepcja absolutnej przestrzeni i czasu u I. Newtona);

- 2) rekonstruuje i porównuje epistemologiczne stanowiska racjonalistów, rekonstruuje wspierające je argumenty (sceptycyzm metodyczny R. Descartes, idea filozofii **more geometrico** u B. Spinozy, G. **Leibniza** zasada racji dostatecznej);
- 3) rekonstruuje i porównuje epistemologiczne stanowiska empirystów, rekonstruuje wspierające je argumenty (J. Locke'a koncepcja tabula rasa, radykalizacja empiryzmu u G. Berkeleya, empiryzm D. Hume'a i jego sceptyczne konsekwencje);
- 4) przedstawia epistemologię I. Kanta jako rozwiązanie sporu empiryzmu z racjonalizmem (objaśnia pojęcia zjawiska i rzeczy samej w sobie, form naoczności przestrzeni i czasu, kategorii intelektu – przyczyny i substancji);
- 5) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:
  - a) R. Descartes, Rozprawa o metodzie (fragment),
  - b) J. Locke, Rozważania dotyczące rozumu ludzkiego (fragment),
  - c) D. Hume, Badania dotyczące rozumu ludzkiego (fragment),
  - d) I. Kant, Prolegomena (fragment).

2. Problematyka ontologiczna w filozofii XVII i XVIII w. Uczeń:

- 1) rekonstruuje i porównuje wybrane stanowiska ontologiczne, rekonstruuje wspierające je argumenty (dualizm r. Descartesa, monizm B. Spinozy, naturalizm T. Hobbesa, **spirytualizm** G. Berkeleya);
- 2) prezentuje problem stosunku ciała i umysłu, rekonstruuje i porównuje jego różne rozwiązania, rekonstruuje wspierające je argumenty (dualizm psychofizyczny R. Descartesa, teoria podwójnego aspektu B. Spinozy, D. Hume'a krytyka idei jaźni, naturalizm J. La Mettrie'ego);
- 3) rekonstruuje i porównuje tezy teizmu, deizmu, ateizmu oraz agnostycyzmu;
- 4) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:
  - a) R. Descartes, Medytacje o pierwszej filozofii (fragment),
  - b) B. Spinoza, Etyka (fragment),
  - c) G. Berkeley, Traktat o zasadach poznania (fragment).

3. Problematyka z zakresu filozofii polityki we wczesnej i dojrzałej filozofii nowożytnej przed rewolucją francuską. Uczeń:

- 1) prezentuje i porównuje zasadnicze koncepcje renesansowej filozofii polityki, rekonstruuje wspierające je argumenty (realizm polityczny i republikanizm N. Machiavelliego, T. Morusa wizja państwa idealnego);
- 2) rekonstruuje i porównuje stanowiska głównych teoretyków umowy społecznej, rekonstruuje wspierające je argumenty (T. Hobbes, J. Locke, J.-J. Rousseau);

- 3) prezentuje oświeceniowe idee demokracji i praw jednostki oraz wspierające je argumenty (Monteskiusza idea trójpodziału władzy jako zabezpieczenia przed tyranią, idee tolerancji i wolności obywatelskich w ujęciu J. Locke'a i Woltera);
- 4) analizuje historyczne bądź aktualne wydarzenia polityczne, odwołując się do wybranych koncepcji i pojęć;
- 5) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:
  - a) N. Machiavelli, Księżę (fragment),
  - b) T. Hobbes, Lewiatan (fragment),
  - c) J. Locke, Drugi traktat o rządzie (fragment),
  - d) J.-J. Rousseau, Umowa społeczna (fragment),
  - e) Wolter, Traktat o tolerancji (fragment).

4. Problematyka etyczna w filozofii nowożytnej. Uczeń:

- 1) rekonstruuje i porównuje koncepcje moralnej oceny czynów, rekonstruuje wspierające je argumenty (etyka D. Hume'a, kantowska etyka obowiązku, utylitaryzm J. S. Milla);
- 2) formułuje rozwiązania przykładowych dylematów moralnych, odwołując się do poznanych stanowisk etycznych;
- 3) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:
  - a) I. Kant, Uzasadnienie metafizyki moralności (fragment),
  - b) J. S. Mill, Utylitaryzm (fragment).

5. Problematyka nowożytnej filozofii dziejów i filozofii polityki po rewolucji francuskiej. Uczeń:

- 1) rekonstruuje i porównuje argumenty wspierające tezę o istnieniu sensu i logiki dziejów oraz argumenty wysuwane przeciwko tej tezie;
- 2) rekonstruuje i porównuje koncepcje historiozoficzne, rekonstruuje wspierające je argumenty (oświeceniowo-pozytywistyczna wizja postępu, heglowska filozofia dziejów jako postępu samowiedzy Ducha, marksowski materializm historyczny – koncepcja związku między bazą a nadbudową oraz prymatu czynników ekonomicznych);
- 3) rekonstruuje i porównuje (między sobą oraz z ideą umowy społecznej) koncepcje w porewolucyjnej filozofii polityki, rekonstruuje wspierające je argumenty (liberalizm J. S. Milla i jego związek z utylitaryzmem i indywidualizmem, komunizm K. Marksa i jego związek z teorią walki klas i koncepcją alienacji pracy, konserwatyzm E. Burke'a i jego związek z ideą tradycji);

4) analizuje historyczne bądź aktualne wydarzenia polityczne, odwołując się do poznanych koncepcji i pojęć;

5) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:

a) Georg W.F. Hegel, Wykłady z filozofii i dziejów (fragment),

b) K. Marks, Przyczynek do krytyki ekonomii politycznej (wstęp),

c) J. S. Mill, O wolności (fragment).

6. Problematyka filozofii człowieka w filozofii nowożytnej. Uczeń:

1) rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (B. Pascala wizja kondycji ludzkiej, A. Schopenhauera filozofia woli życia, S. Kierkegarda filozofia egzystencji, F. Nietzschego filozofia woli mocy);

2) interpretuje przykładowe zjawiska historyczne, zjawiska zaczerpnięte z życia codziennego bądź teksty kultury, odwołując się do poznanych koncepcji;

3) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:

a) B. Pascal, Myśli (fragment),

b) A. Schopenhauer, Świat jako wola i przedstawienie (fragment),

c) S. Kierkegaard, Bojaźń i drżenie (fragment),

d) F. Nietzsche, Tako rzecze Zaratustra (fragment),

e) F. Nietzsche, Z genealogii moralności (fragment).

III. Filozofia współczesna

1. Problematyka epistemologiczna i problematyka z zakresu filozofii nauki w myśli XX w. Uczeń:

1) rekonstruuje i porównuje wybrane stanowiska w dwudziestowiecznej epistemologii, rekonstruuje wspierające je argumenty (pragmatyzm W. Jamesa i jego związek z koncepcją człowieka jako aktora a nie widza, intuicjonizm H. Bergsona i przeciwstawienie go oświeceniowej wizji postępu naukowo-technicznego, metoda fenomenologiczna E. Husserla i R. Ingardena i jej związek ze sceptycyzmem metodycznym Kartezjusza, neopozytywizm i jego związek z oświeceniową wizją postępu naukowo-technicznego);

2) rekonstruuje i porównuje główne stanowiska w dwudziestowiecznej filozofii nauk przyrodniczych (weryfikacjonizm Koła Wiedeńskiego, falsyfikacjonizm K. R. Poppera, teoria paradygmatów T. Kuhna); 3) rekonstruuje i porównuje różne koncepcje prawdy, rekonstruuje wspierające je argumenty (koncepcja realistyczna, epistemiczna, pragmatyczna);

- 4) objaśnia metodę analityczną w filozofii (na przykładach koncepcji izomorfizmu struktury języka i świata we wczesnej filozofii L. Wittgensteina, koncepcji filozofii jako analizy języka nauki w filozofii Koła Wiedeńskiego, analizy pojęcia sprawiedliwości u J. Rawlsa);
- 5) rekonstruuje W. Diltheya koncepcję rozumienia i koncepcję różnicy między naukami przyrodniczymi i naukami humanistycznymi; rekonstruuje wspierające je argumenty;
- 6) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:
  - a) W. James, Pragmatyzm (fragment),
  - b) M. Schlick, Nowa filozofia doświadczenia (fragment),
  - c) L. Wittgenstein, Traktat logiczno-filozoficzny (fragment).

2. Problematyka filozofii człowieka w myśli XX w. Uczeń:

- 1) rekonstruuje i porównuje wybrane dwudziestowieczne koncepcje człowieka, rekonstruuje wspierające je argumenty (freudowski model psychiki i funkcji kultury; egzystencjalistyczna koncepcja człowieka – J.-P. Sartre, A. Camus – związki między wolnością, samotnością i odpowiedzialnością; personalistyczna koncepcja człowieka – E. Mounier, K. Wojtyła – i jej przeciwstawienie indywidualizmowi i kolektywizmowi; koncepcja człowieka w filozofii dialogu – M. Buber, E. Lévinas; ponowoczesna koncepcja przygodności i autokreacji – R. Rorty);
- 2) potrafi wskazać etyczne konsekwencje poznanych stanowisk;
- 3) przedstawia zagadnienie rozwoju osobowego w kontekście stanowiska wybranego z powyższych;
- 4) formułuje rozwiązania przykładowych dylematów moralnych, odwołując się do poznanych koncepcji i pojęć;
- 5) analizuje różne formy więzi międzyludzkich: miłość, przyjaźń (E. Fromm, M. Scheler, K. Wojtyła) i porównuje współczesne koncepcje tych więzi z koncepcjami starożytnymi;
- 6) interpretuje przykładowe zjawiska historyczne, zjawiska zaczerpnięte z życia codziennego bądź teksty kultury, odwołując się do poznanych koncepcji;
- 7) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:
  - a) J.-P. Sartre, Egzystencjalizm jest humanizmem (fragment),
  - b) A. Camus, Mit Syzyfa (fragment),
  - c) E. Mounier, Co to jest personalizm? (fragment),
  - d) M. Buber, Ja i Ty (fragment),

- e) K. Wojtyła, Miłość i odpowiedzialność (fragment),
- f) R. Rorty, Przygodność, ironia, solidarność (fragment).

3. Problematyka filozofii polityki i filozofii społecznej w myśli XX w. Uczeń:

- 1) rekonstruuje i porównuje dwudziestowieczne stanowiska w filozofii polityki (między sobą oraz z ich nowożytnymi poprzednikami), rekonstruuje wspierające je argumenty (liberalizm proceduralny – J. Rawls; konserwatyzm – M. Oakeshott; „nowa lewica” – H. Marcuse);
- 2) analizuje najważniejsze aktualne wydarzenia i problemy społeczno-polityczne, odwołując się do poznanych koncepcji i pojęć;
- 3) ukazuje zespół zagadnień związanych z narodzinami społeczeństwa masowego; zjawiska alienacji i „ucieczki przed wolnością” (J. Ortega y Gasset, E. Fromm);
- 4) wyjaśnia różnicę między refleksją filozoficzną a ideologią;
- 5) wyjaśnia pojęcia społeczeństwa „otwartego” i „zamkniętego” (K. R. Popper);
- 6) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:
  - a) J. Ortega y Gasset, Bunt mas (fragment),
  - b) E. Fromm, Ucieczka od wolności (fragment),
  - c) K. R. Popper, Społeczeństwo otwarte i jego wrogowie (fragment).

IV. Umiejętności logiczne

Uczeń:

1. w poprawny sposób wykonuje operacje definiowania, podziału logicznego (klasyfikacji) oraz typologii;
2. stosuje metodę zerojedynkową do rozstrzygania prostych schematów rachunku zdań (np. $(p \rightarrow q) \wedge \neg q \rightarrow \neg p$);
3. odróżnia przesłanki i wniosek w rozumowaniu i potrafi wskazać przesłankę, która nie jest wyrażona wprost;
4. odróżnia rozumowania dedukcyjne od niededukcyjnych (niezawodne od zawodnych), uzasadnienia epistemiczne od pragmatycznych;
5. odróżnia właściwe i niewłaściwe odpowiedzi na pytania;
6. objaśnia i wykrywa niektóre typy błędów logicznych występujące w rozumowaniach niesformalizowanych, jak: ekwiwokacja, regres w nieskończoność, błędne koło, przesunięcie kategoriale, non sequitur;
7. unika błędów kategoryalnych, np. nie myli względności z relatywizmem, doświadczenia z empiryzmem;

8. prawidłowo stosuje pojęcia filozoficzne i nie myli ich z równo- lub blisko brzmiącymi innymi pojęciami filozoficznymi i potocznymi (np. pojęcia idei, idealizmu, materii, materializmu, alienacji);

9. odróżnia tezy od ich założeń (na przykład założenia stanowisk politycznych od ich tez); nie myli znaczenia wyrażen „X zakłada, że ...” i „X głosi/ twierdzi, że ...”.

V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych

Uczeń:

1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty;
2. odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków;
3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny;
4. umieszcza tekst w kontekście historycznym: identyfikuje epokę oraz filozoficzny i kulturowy kontekst jego powstania i oddziaływania;
5. zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia;
6. formułuje tekst polemiczny do tekstu wyjściowego;
7. wskazuje przykłady tekstów kultury (dzieł literackich, filmów, tekstów publicystycznych, naukowych, religijnych itp.), w których dostrzega problematykę rozpatrywanego tekstu filozoficznego.

ZALECANE WARUNKI I SPOSÓB REALIZACJI

Prezentacja wymagań ujęta została w podstawie programowej w porządku historyczno-problemowym. Nie oznacza to jednak, że zalecane jest nauczanie historii filozofii. Historyczno-problemowe ujęcie treści nauczania ma jedynie ułatwić nauczycielowi zarówno nawiązanie do kontekstu historycznego i kulturowego przy prezentacji określonych idei filozoficznych, jak i zestawianie określonych poglądów filozoficznych z innymi w ramach tej samej dyscypliny filozoficznej (epistemologii, ontologii, etyki, filozofii człowieka czy filozofii polityki). Nauczyciel może realizować podstawę programową zarówno prezentując problematykę filozoficzną w porządku historycznym: filozofia starożytna i średniowieczna, filozofia nowożytna i filozofia współczesna, jak też problemowo, prezentując kolejno problematykę poszczególnych dyscyplin filozoficznych od starożytności po współczesność.

Podstawa programowa zostawia w tej kwestii pełną swobodę nauczycielom. Nauczyciel powinien dążyć przede wszystkim do ukazania filozofii jako toczącego się od setek lat dialogu na temat właściwego rozumienia świata, samego siebie, relacji między ludzkich, na temat metod i granic dostępnego poznania. Uczeń powinien zostać zachęcony do włączenia się w ten dialog poprzez formułowanie własnych poglądów w określonych kwestiach, wysuwanie argumentów i kontrargumentów, dowodzenie swoich racji. Nauczyciel powinien więc szukać okazji do ćwiczeń w stosowaniu przez uczniów poznanych tez i argumentów filozoficznych, do rozwiązywania samodzielnie wybranych, aktualnych problemów. Mogą to być dyskusje o problemach społecznych, politycznych, a także o problemach z życia szkolnego i o problemach indywidualnych uczniów. Inspiracją do prowadzenia tego typu dyskusji może być literatura, teatr, film, publicystyka prasowa i telewizyjna, a także bieżące wydarzenia publiczne i szkolne. Nauczyciel powinien przy tym nawiązywać do wiedzy uczniów zdobytej podczas innych zajęć. Ważne jednak, by zwracał uwagę na specyfikę wypowiedzi filozoficznej oraz wskazywał na różnice między filozofią a religią, nauką, sztuką i ideologią. Omawianie argumentów filozoficznych powinno być okazją do kształcenia umiejętności logicznych. W tym celu należy starannie oddzielać od siebie tezy, argumenty i założenia (w tym milczące założenia) przyjęte na użytek argumentacji. Ponadto należy zwracać uwagę na różnice między argumentami rzeczowymi i logicznymi a chwytami erystycznymi i tropami retorycznymi. Nauczyciel powinien zwracać uwagę na błędy kategoriałne, frazeologiczne i logiczne popełniane przez uczniów. Ucząc krytycznego i rzetelnego myślenia, a przeciwdziałając tworzeniu się u uczniów postaw dogmatycznych, nauczyciel powinien podkreślać, że rozwiązania problemów filozoficznych nie są ostateczne, że doskonalą się w wyniku dyskusji. Powinien w tym celu wskazywać na rozwój historyczny określonych stanowisk filozoficznych, zwłaszcza na rozwój pod wpływem krytyki ze strony stanowisk odmiennych.

X Bibliografia

- Anzelm z Canterbury, *Proslogion*, Wydawnictwo Marek Derewiecki, Warszawa 2007
- Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, PWN, Warszawa, 2011
- Arystoteles, *Metafizyka*, PWN, Warszawa, 2009
- Arystoteles, *Polityka*, PWN, Warszawa, 2011
- Berkeley G., *Traktat o zasadach poznania*, PWN, Warszawa, 1956
- Buber M., *Ja i Ty*, PAX, Warszawa, 1992
- Camus A., *Mit Syzyfa*, Muza, Warszawa, 2004
- Descartes R., *Medytacje o filozofii pierwszej*, PWN, Warszawa, 1958
- Descartes R., *Rozprawa o metodzie*, PWN, Warszawa, 1991
- Freud Z., *Kultura jako źródło cierpień*, KR, Warszawa, 1995
- Fromm E., *Ucieczka od wolności*, Czytelnik, Warszawa, 1993
- Hegel G. W. F., *Wykłady z filozofii dziejów*, PWN, Warszawa, 1958
- Hobbes T., *Lewiatan*, Aletheia, Warszawa, 2009
- Hume D., *Badania dotyczące rozumu ludzkiego*, PWN, Warszawa, 1977
- James W., *Pragmatyzm*, PWN, Warszawa, 1957
- Kant I., *Prolegomena*, PWN, Warszawa, 1953
- Kant I., *Uzasadnienie metafizyki moralności*, PWN, Warszawa, 1981
- Kierkegaard S., *Bojaźń i drżenie*, PWN, Warszawa, 1969
- Kirk G., Raven J., Schofield M., *Filozofia przedsokratejska*, PWN, Warszawa 1999
- Locke J., *Drugi traktat o rządzie*, PWN, Warszawa, 2005
- Locke J., *Rozważania dotyczące rozumu ludzkiego*, Hachette, Warszawa, 2011
- Machiavelli N., *Księżę*, PWN, Warszawa, 1987
- Marks K., *Przyczynek do krytyki ekonomii politycznej*, w: K. Marks, F. Engels, *Dziela*, T. XIII, KiW, Warszawa, 1949

- Mill J. S., *O wolności*, PWN, Warszawa, 2005
- Mill J. S., *Utylitaryzm*, PWN, Warszawa, 2005
- Mounier E., *Co to jest personalizm?*, Znak, Kraków, 1960
- Nietzsche F., *Narodziny tragedii*, Wydawnictwo UJ, Kraków, 2011
- Nietzsche F., *Tako rzecze Zaratustra*, De Agostini Polska, Warszawa 2002
- Nietzsche F., *Z genealogii moralności*, Bis, Warszawa 1991
- Ortega y Gasset J., *Bunt mas*, Spectrum, Warszawa, 1996
- Pascal B., *Myśli*, PWN, Warszawa 1958
- Platon, *Menon*, PWN, Warszawa 1959
- Platon, *Obrona Sokratesa*, Wydawnictwo Marek Derewiecki, Warszawa, 2007
- Platon, *Państwo*, PWN, Warszawa, 1958
- Popper K. R., *Spoleczeństwo otwarte i jego wrogowie*, PWN, Warszawa, 2007
- Rorty R., *Przygodność, ironia, solidarność*, Spacja, Warszawa, 1996
- Rousseau J.-J., *Umowa społeczna*, PWN, Warszawa, 1956
- Sartre J.-P., *Egzystencjalizm jest humanizmem*, Muza, Warszawa, 1998
- Schlick M., *Nowa filozofia doświadczenia*, w: H. Buczyńska, *Koło Wiedeńskie*, Wiedza Powszechna, Warszawa, 1960
- Schopenhauer A., *Świat jako wola i przedstawienie*, PWN, Warszawa, 1994
- Spinoza B., *Etyka*, PWN, Warszawa, 1954
- Św. Augustyn, *O państwie bożym*, PAX, Warszawa, 1977
- Św. Augustyn, *Wyznania*, Świat Książki, Warszawa, 1999
- Św. Tomasz z Akwinu, *Dzieła wybrane*, Antyk, 1999
- Wittgenstein L., *Traktat logiczno-filozoficzny*, PWN, Warszawa, 2000
- Wojtyła K., *Miłość i odpowiedzialność*, KUL, Lublin, 1960
- Wolter, *Traktat o tolerancji*, PIW, Warszawa, 1956

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00
fax 22 345 37 70

www.ore.edu.pl

Program nagrodzony w konkursie na programy nauczania organizowanym w projekcie „Wdrożenie podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół ze szczególnym uwzględnieniem II i IV etapu edukacyjnego” współfinansowanym ze środków Unii Europejskiej

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

